

Acaralıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi

Doç. Dr. Fahrettin MURTAZAOĞLU*

Özet: Bu makalenin temel amacı; Acaralılar örneğinde olduğu gibi, siyasi özerklik hakkının süjeleri ulus ve azınlıklar olmakla birlikte, bazı olağanüstü durumlarda etnografik grupların da olabileceğini göstermektir. Bu bağlamda, makalede Gürcistan'a bağlı Acara Özerk Cumhuriyeti'nin yerli halkını oluşturan Acaralılar'ın kökenleri, Osmanlılar'ın Acaristan'ı fethiyle Gürcüler'den ayırıp milli azınlık kimliğini kazanmaları, burada İslam dinini ve Türk kültürünü benimsemeleri, 1878'de de Berlin Anlaşması gereği Gürcülerle tekrar birleşmeleri ve bu milletin bileşiminde Türkler'den edindikleri özelliklerden dolayı etnografik bir grup haline gelmeleri, daha sonra Osmanlı hakimiyeti döneminde benimsedikleri İslam dini ve Türk kültürünün korunması için Türkiye'nin gayretiyle bunlara uluslararası hukukta (Moskova ve Kars Anlaşmalarında) ve Gürcistan hukukunda siyasi özerklik hakkının tanınması, bu hakkı ortaya çıkaran olaylar, sözü geçen hakkın uygulanması sonucu ortaya çıkan Acara Özerk Cumhuriyeti ile ilgili konular incelenmektedir. Ayrıca, makalede Acaralılar'a Moskova ve Kars Anlaşmalarıyla tanınan dini ve kültürel hakların 1938 ve 1978 tarihli Acara Özerk Cumhuriyeti'nin Anayasalarında yer almasına rağmen, Sovyetler Birliği döneminde ihlali, 1991 yılından sonra ise, bu hakların garanti altına alınması ile ilgili konulara da yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ulus, azınlık, etnografik grup, Acaralılar, hak süjesi (öznesi), kolektif ve bireysel haklar, siyasi özerklik hakkı

---

*Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/TRABZON

Giriş

Hukuki eserlerde siyasi özerklik hakkı, genelde ulus ve azınlıklara tanınmaktadır. Ne var ki, bazen bu hak, tarihsel, siyasi ve diğer şartlara bağlı olarak etnografik gruplara da tanınabilir. Gürcistan'ın Güneybatısında bulunan Acara Özerk Cumhuriyeti'nin yerli halkını oluşturan Acaralılar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu halkın; etnik özelliklerini korumak amacıyla uluslararası hukukta ve Gürcistan hukukunda siyasi özerklik hakkının süjesi olarak tanınmasını ve dolayısıyla Acara Özerk Cumhuriyeti'ne sahip olmalarını, Türkiye'ye borçlu oldukları söylenebilir. Buna rağmen bu konular, ülkemizde hala yeterli düzeyde araştırılmamıştır.

Yukarıda sözü geçen konuların incelenmesine belli bir katkıda bulunmak amacıyla, bu makalede Acaralıların kökenleri, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam dini ve Türk kültürünü edinmeleri sebebiyle daha sonraki dönemlerde etnografik bir grup haline gelmeleri, etnografik bir grup olarak bunların, Türkiye'nin gayretiyle Moskova ve Kars Antlaşmalarında ve dolayısıyla Gürcistan hukukunda siyasi özerklik hakkının süjesi olmaları, bu hakkın uygulanması sonucu Acaralılarının dinsel ve kültürel haklarını koruyacak Acara Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu incelenecektir. Ayrıca, Acaralılarının sözü geçen dinsel ve kültürel haklarının SSCB döneminde ihlali ve SSCB'nin çöküşünden sonraki dönemde bu hakların korunması üzerinde durulacaktır.

Burada sözü geçen konular; kolektif ve bireysel haklar, siyasi özerklik hakkının anlamı, türleri, bu hakkın ulus ve azınlık olarak süjeleri, etnografik grup kavramı hakkındaki bilgiler ışığında ele alınacaktır.

Araştırma safhasında yerli, batılı kaynaklar ile Çarlık Rusya'sı, Sovyetler Birliği dönemi ve Gürcistan'ın bugünkü kaynaklarına başvurulmuştur. Ayrıca, Acara Özerk Cumhuriyeti Devlet Merkez Arşivi'nde bulunan ilgili kaynaklara da yer verilmiştir.

Siyasi Özerklik Hakkı

Anlamı ve Uygulama Türleri

Özerklik hakkı, bir kişinin, kurumun veya grubun kendi iradesiyle hukuken geçerli karar alabilme ve bu kararı uygulayabilme hak ve yetkisidir (*Aytaç, 1994:6*). Gruplara tanınan özerklik hakkı, idari ve siyasi özerklik hakkı olmak üzere ikiye ayrılır. İdari özerklik hakkı; köy, kasaba, kent, il gibi belli bir yerleşim biriminde yaşayan insanlara, o yerleşim biriminde yaşamaktan kaynaklanan ortak ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşıla-

mak ve yerel hizmetleri sağlayacak organları oluşturmak, yerel işler hakkında belli bir dereceye kadar icrai kararlar vermek ve bunları kendi organları vasıtasıyla uygulamak üzere verilen yetkililerdir (*Nadaroglu, 1989:24*). İdari özerkliğin, iktidarın tek elde toplandığı, yani merkezileşmiş devletten talep edilen özgürlüğün bir göstergesi olduğu söylenebilir (*Yıldırım, 1993:149*).

Siyasi özerklik hakkı, Siyasal yerinden yönetim¹ ilkesine dayanan ve insan hakları kapsamında yer alan bir haktır. Literatürde bu hakkın tanımına ilişkin görüş birliğine ulaşılamamıştır. Yazarlardan kimileri söz konusu hakkı, bir devlet tarafından yönetilen ulus altı bir topluluğun hukuki varlıklarının temeli olan hukuki belgelerin hazırlanmasına katılabilme ve bu statülerle kendi kendini idari ve özellikle siyasi alanlarda yönetme yetkisi (*Nalbant, 1997:50, 232-233*); kimileri bir devletin sınırları içinde bulunan topluluğun dilini, dinini, kültürünü ve yerel yasama ve idare organlarını sağlayan, ayrıca topraklarını ve doğal kaynaklarını koruyan haklar (*Hannum, 1990:468-469*); kimileri bir ulusun kendi kaderini tayin hakkının içsel boyutu olan ve bu ulusun milli bağımsızlığını ifade eden bir hak (*Lepöşkin/Kim, 1962:167*); kimileri de federe birimlerin bağımsızlık hakları² olarak tanımlamaktadırlar.

Kanımızca, H. Hannum ile A. Lepöşkin ve A. Kim tarafından verilen etnik içerikli tanımlar, siyasi özerklik hakkının özünü daha doğru yansıtmaktadır. Ancak, bu tanımlarda söz konusu hakkın sahibi (süjesi) ve amacı yeterli düzeyde belirtilmemiştir. Bu bağlamda, sözü geçen hak daha detaylı a şöyle tanımlanabilir: Siyasi özerklik hakkı, kendi kaderini tayin (Self-Determination) hakkının iç boyutu olarak; bir üniter veya federatif devletin belli bir bölgesinde yaşayan etnik topluluğun (ulusun, ulusal azınlığın vs.), o topluluğu oluşturan kişilerin her birinin dinini, dilini, örf ve adetini, toprağını ve diğer etnik özelliklerini korumak ve yerel hizmetlerini karşılamak amacıyla bir siyasi özerk birim (cumhuriyet, eyalet, il, bölge, vs.) kurma hakkıdır. Bu tanımdan yola çıkarak siyasi özerklik hakkının şu niteliklerinden bahsedilebilir:

- a. Siyasi özerklik hakkı, kendi kaderini tayin (Self - Determination) hakkının içsel boyutudur³.
- b. Bu hak, idari özerklik hakkından farklı olarak ilgili ulusun il, köy ve diğer yerleşim birimlerinde yaşayan parçalarına değil de bir bütün olarak ulus ve buna benzer etnik topluluğa tanınan bir haktır.

c. Bu hak, sadece ulus veya ulus altı adını taşıyan etnik topluluklara değil, azınlık ve bazı istisnai durumlarda etnografik grup gibi etnik topluluğun diğer türlerine de tanınabilir.

d. Bu hak, etnik topluluğu (ulusu, azınlığı vs.) oluşturan kişilerin her birine değil de, bu topluluğun kendisine, yani belli bir bölgede yoğunlaşmış bir bütün olarak yaşayan milli topluluğa tanınan bir haktır. Bu ve buna benzer haklar, bazen "kolektif haklar", bazen "topluluk hakları", bazen "halkların hakları", bazen de "grup hakları" (GEMALMAZ, 1997:324, 349,388) veya "ulusal grup hakları"⁴ olarak adlandırılmaktadırlar⁵.

e. Siyasi özerklik hakkının uygulanması sonucu ortaya çıkan özerk birim (özerk il, özerk bölge vs.), burada yaşayan her kişiye kendi dinsel, dilsel ve kültürel kimliğini serbestçe ifade ve muhafaza etme gibi *bireysel* haklar tanır.

Böylece, siyasi özerklik hakkı, *kolektif* bir hak olarak, etnik toplulukların ilgili türlerine tanınmış olup, bu toplulukları oluşturan kişilerin her birinin etnik nitelikli *bireysel* haklarının dayanağını teşkil eder.

Siyasi özerklik hakkının uygulanması sonucu teşkil edilen özerk birimler, adları açısından üçe ayrılabilirler:

a. Muhtelif üniter ve federatif devletlerde adları farklı olanlar . Örneğin, "özerk bölge" (Çin'deki İç Moğolistan, Guansi-Çjuan, Ninzya-Huey, Tibet ve Ynyang Uygur Özerk bölgeleri), "özerk eyalet" (Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti'nde bulunan Voyvodina Eyaleti), "özerk bucak" (Moldova'da teşkil edilen Gagauz Özerk Bucağı), "özerk il"(Rusya'da bulunan Yahudi Özerk İli), "özerk adalar"(Danimarka Krallığı'na bağlı Faroe Adaları, Finlandiya'da bulunan Aaland Adaları) gibi adlar;

b. Muhtelif devletlerde bulunup adları aynı olanlar. Örneğin, Rusya'daki özerk bölgeler ile Çin'deki özerk bölgeler ve İspanya'daki Bask ve Katalonya bölgeleri.

c. Aynı devlette bulunmuş olup adları farklı olanlar. Buna Rusya'daki Aginskiy Buryatskiy, Komi-Permyatskiy, Nenetskiy, Taymırskiy, Üst Ordinskiy-Buryatskiy, Hanti-Mansiyskiy, Çukotskiy, Evenkiyskiy, Yamalo-Nenetskiy özerk bölgeleri, Yahudi Özerk İli ve Özerk Cumhuriyetler⁶ örnek olabilirler.

Aynı devlette bulunmuş olup, adları farklı olan özerk birimlerin yetkileri, bu birimlerde yaşayan etnik toplulukların tarihsel, ekonomik ve kültürel

özellikleri nedeniyle farklıdır. Örneğin, Rusya'da özerk bölgelerin hukuki statüleri, Yahudi Özerk İlinden daha kısıtlıdır. Bununla birlikte adları aynı olup muhtelif devletlerde bulunanların yetkileri, bu devletlerin kendilerine mahsus ekonomik, sosyal ve siyasi rejimlerinden dolayı farklı olabilir. Örneğin, Portekiz'deki özerk bölgelerin statüleri, İspanya'dakilere farklıdır⁷.

Bazı bilim adamlarına göre siyasi yerinden yönetim ve dolayısıyla siyasi özerklik birimleri federatif devletlerde yer alırlar (*Keleş, 1992:57,66*). Oysa, bu birimler, federatif devletlerde teşkil edildikleri gibi (Rusya Federasyonu'ndakiler) üniter devletlerde de (örneğin, Tacikistan'da Dağlık Badahşan Özerk İli, Özbekistan'da Karakalpak Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'da Acara Özerk Cumhuriyeti ve bağımsızlığını ilan eden fakat hukuken bu devlete bağlı olan Abhazya Özerk Cumhuriyeti, Çin ve İspanya'daki özerk bölgeler) kurulabilirler. Literatürde bu gibi üniter devletler "bölgeci devletler" kavramıyla adlandırılmaktadırlar (*Uygun, 1996:167*).

Süjeleri (Özneleri) Sorunu

Gerek uluslararası hukukta, gerekse iç hukukta yerleşmiş görüşe göre hak ve yükümlülükler sahip olan varlıklar "kişi" adını taşırlar (*Öztañ,12002:205; Pazarıcı , 1996:1*). Bazen "süje", bazen de "özne" kavramlarıyla adlandırılan bu kişiler, bilindiği üzere, gerçek ve tüzel kişiler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Gerçek kişiler insanlar, tüzel kişilerse mal veya insan topluluklarıdır. İnsan topluluklarının belirli türleri olan ulus ve azınlıklara da siyasi özerklik hakkının süjeleri olarak tanınmış olup, hem uluslararası hukukta, hem de bazı çok uluslu devletlerin iç hukukunda öngörülmüştür.

Uluslararası hukukta, bu etnik toplulukların süje haline gelmeleri; BM Anlaşmasının 1. ve 55.⁸, BM Genel Kurulunca kabul edilen 1960 tarihli "Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Milletlerarası Sözleşme"nin 2.⁹, 1966 tarihli "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme"nin 1. ve 27. maddelerinde, 1973 tarihli "Helsinki Nihai Senedi"nin 8. Bölümünde¹⁰, ayrıca 1990 tarihli "AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi"nin 36. maddesinde, 1991 tarihli "AGİK Milli Azınlık Uzmanlar Toplantısı Raporu"nun 4. Bölümündeki 9. Paragrafında¹¹ ve diğer uluslararası belgelerde gösterilmiştir. Başka bir ifadeyle bu maddeler, siyasi özerklik hakkının kolektif bir hak olduğunu gösterdikleri gibi, bu hakkı, kişilerin her birine değil de belli bir bölgede yoğunlaşmış, toplu olarak yaşayan ve

uluslararası hukukta genelde “halk” adını taşıyan ulus ve azınlıklara tanımaktadır.

İç hukukta ulus ve azınlıkların söz konusu hakkın süjeleri olarak tanınmaları, bazı çok uluslu federatif ve üniter devletlerin, önce kanun hükmünde kararnamelerinde ve daha sonra anayasalarında düzenlenir. Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin 4 Kasım 1920 tarihli “Kalmuk Halkının Özerk İlinin Teşkili Hakkında Kararnamesi”nde bu hakkın Kalmuklara¹² ve diğer kararnamelerde¹³ ilgili ulus ve ulusal azınlıklara tanınması ve burada sözü geçen süjelere ilişkin hükümlerin Rusya'nın 1993 tarihli Anayasasındaki 65. ve 66. maddelerde yer alması buna örnek olabilir.

Burada sözü geçen belgeler, ulus ve azınlıkların süjeliğini, kanımızca, bu etnik toplulukların milletleşmelerine, yani kendilerini ortaya çıkaran bütün milletleşme unsurlarına sahip olmalarına bağlamıştır. Başka bir ifadeyle, bir etnik topluluğun milletleşme unsurları olmadan, süje niteliğine sahip olamayacağı söylenebilir.

Ancak, örneğin, ulusun unsurları konusunda sosyolojik ve hukuki eserlerde farklı görüşlere rastlanmakta ve dolayısıyla bu etnik topluluğun süjeliğinin belirtilmesini zorlaştırmaktadır. Araştırmacılardan, kimi ulusu yaratan unsurlar olarak din ve dili (*Gökalp, 1952:15-17*), kimi ortak dil, kültür ve duyguları (*Türkdoğan, 1995:2*), kimi ülke, dil, din, ırk, kültür ve birlikte yaşama arzusu (*Özçelik, 1966:36,40*), kimi de ulusu teşkil eden şahısların bir devlet içinde yaşaması, oldukça kalabalık nüfusa sahip olması, ülke (saha) birliği, bağımsızlık, dil birliği, örf ve adet birliği, müşterek dini inançlar, milli karakter birliği, millet ekseriyetinin aynı ırktan olması (*Arsal, 1972:68-77*) gibi şartları ileri sürmektedirler.

Buna paralel olarak ulusun mahiyetini daha iyi kavramak üzere kimileri tarih birliği (*Erözden, 1997:110*); kimileri milli bilinç birliği (*Gülbernau, 1997:20; Bromley, 1973: 30-31*); kimileri de devlet ortaklığı (*Rogaçov/Sverdlin, 1966:47*) gibi unsurların dikkate alınması gerektiğini iddia etmektedir¹⁴.

Konuyla ilgili belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, bazı yazarların ulusu tanımlamada dilin temel ölçüt olarak alınabileceğini, yani, ulus kavramının temel belirleyicisinin dil olduğunu vurgulamalarıdır (*Balivar/Wallerstein, 1993:122-12; Gökalp, 1960:49,53*). Oysa bu unsur mutlaklaştırılmamalı, her ulus için geçerli sayılmamalıdır. Çünkü bir toplumda dil, temel belirleyici bir unsur olurken, diğer bir toplumda -uygulamada da görüldüğü gibi- ikincil bir rol oynar veya hiçbir önem taşımaz. Örne-

ğın, İspanyolların ana dili olan İspanyolca, aynı zamanda milletleşmiş olan Kübalıların, Meksikalıların, Şilililerin, Arjantinlilerin, Venezuellalıların, Bolivyalıların, Brezilyalıların, Panamalıların, da ana dili olduğu malumdur; Rumeli lehçesiyle konuşan Hıristiyan Gagavuzların dilleri öz Türkçe'dir (*Kazımoğlu, 1997:87*). Bazen de tam tersine, aynı milletin farklı dilleri konuşan parçalarına da rastlanmaktadır. Örneğin, Mordov milletinin bir kısmı, Erzya diğer kısmı ise Mokşa dilini kullanmaktadır (*Çeboksarov/Çeboksarova, 1971:26*); Gürcistan'da yaşayan Rumlardan bir kısmının (Ellinofonların) ana dili Rumca, diğer kısmının (Türkofonların) ana dili ise Türkçe'dir (*Narodı Kavkaza, T. 2, 1962: 422-424*).

Ulusun temel belirleyici unsuru, dil ortaklığından ziyade, yurt veya anayurt anlamına gelen ortak toprak unsuru olduğu söylenebilir (*Özçelik, 1966:37-38*). Çünkü, her ulus ancak kendi toprak sınırları içinde dil, kültür, iktisat, milli bilinç vs. ortaklığına kavuşabilir. Bu husus ulusun süjeliği açısından da büyük önem taşımaktadır: Her ulus, ancak ortak ülkeye (anayurda) sahip olduğu halde siyasi özerklik hakkının süjesi olur ve bu hakkı kullanarak sadece bu ülke üzerinde bir özerk birim kurabilir.

Azınlığın süjeliği de, ulusun süjeliğinde olduğu gibi, ortak toprak unsuruna bağlıdır diye söylenebilir. Ancak şu iki husus bunların süje olarak tanınmasını karmaşık bir hale getirmektedir:

1. Özellikle uluslararası hukukta azınlıkların ilgili kategorilere bölünmesi. Örneğin, BM Genel Kurulunun 1966 tarihli "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme"nin 27. maddesi¹⁵ azınlıkları etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar olmak üzere üçe¹⁶; yine BM Genel Kurulunun 1992 tarihli "Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge"nin 2. maddesi, sözü geçen 27. maddede sıralanan azınlıklar listesine bu azınlıkların bir de *ulusal azınlıklar* türünü eklemiştir¹⁷. Avrupa Konseyi Belgeleri ise, örneğin 1995 tarihli "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme"nin 6. maddesi¹⁸, BM Bildirgesinden farklı olarak *azınlık kavramını* değil de, hukuki bağlayıcılığa sahip olmayan 1990 tarihli "AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi"nin 36. maddesinde olduğu gibi¹⁹, *ulusal azınlık* kavramını dört (etnik, dinsel, dilsel ve kültürel) kategoriye bölmektedir. Bu sınıflandırma, görüldüğü üzere azınlıkları ortaya çıkaran ortak dil, ortak din, ortak kültür gibi unsurlara göre yapılmakla birlikte ortak toprak unsuru hesaba katılmamaktadır. Bu husus da azınlıkların süjeliği konusunda belirsizlik yaratmaktadır.

2. Sözü geçen hukukta, dilsel azınlık hariç²⁰ azınlık türlerinin tanımlarının yapılmaması²¹. Bu husus da iç hukuku olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Örneğin, Fransa, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Endonezya, Japonya anayasaları belki de uluslararası hukukta azınlık kavramının ve türlerinin tanımı bulunmaması nedeniyle adı geçen kavramlara yer vermemekte; diğerleri de azınlık ve aynı azınlık türünü farklı anlamlarda kullanmalarından dolayı *azınlık* (Gürcistan Anayasasının 38. maddesi²²), *ulusal azınlık* (Ermenistan Anayasasının 37. maddesi²³), *dilsel azınlık* (İtalyan Anayasasının 6. maddesi²⁴), *ulusal etnik grup* (Brezilya Anayasasının 215. maddesi²⁵), *ulusal ve etnik azınlık* (Macaristan Anayasasının 68. maddesi²⁶), *yerel halk ve ulusal azınlık* (Rusya Anayasasının 69. ve 72. maddeleri²⁷) gibi kavramlarla adlandırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ise, Türk nüfusunu teşkil eden insanların bütünlüğünü ve eşitliğini sağlamak amacıyla bütün azınlık türlerine vatandaşlık ilkeleri doğrultusunda yaklaşmıştır. Buna göre, önceki yasalarda olduğu gibi 1982 Anayasasının 66. maddesi gereğince, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Ancak, ülkemizdeki gayrimüslim olan Ermeni, Rum ve Yahudi azınlıkları, Lozan Antlaşmasının 37-45. maddeleri gereği²⁸ dini azınlıklar olarak tanınmışlardır. Bütün bu hususların – öğretilerde farklı görüşler yaratması²⁹ şöyle dursun - azınlık ve türlerinin süljeliğinin tespitine her hangi bir katkıda bulunmaması ortadadır.

Azınlık ve türlerinin süljeliğini daha iyi kavramak için bunları, kanımızca, *dışsal* ve *içsel boyut* olarak ikiye ayırmak gerekir.

Dışsal boyut, bir ulusun azınlığını oluşturan yurtdışındaki parçasını ifade eder. Ancak bu parça, "azınlık" adını taşımak için başta ortak (milli) toprak unsuru olmak üzere ana gövdesinin bütün unsurlarına sahip olmalıdır. Bu azınlıklar, uluslar gibi kendi toprakları üzerinde bulunmalarından dolayı, siyasi özerklik hakkına sahip olup, bu topraklar üzerinde bir özerk birim kurabilirler. Örneğin, Rusya'ya bağlı Kuzey Osetya Cumhuriyeti³⁰ – Alanya'daki Osetlerin azınlığını oluşturmuş olup Gürcistan'da kendi milli topraklarında yaşayan Osetler, dışsal açıdan bir azınlıktır. Bunlar, Gürcistan Merkez İcra Komitesinin 20 Nisan 1922 tarihli Kararnamesi gereği siyasi özerklik hakkına sahip olup, kendi milli toprakları üzerinde Güney Osetya Özerk İli kurdular.³¹ Bu bağlamda anayurt dışında dağınık olarak yaşayan topluluklar, azınlığı değil de *diasporayı*³² oluşturmaktadır. Buna göre, Rusya'da yaşayan Türkiye Türkleri, Ermeniler, Gürcüler, Rumlar vs., Türkiye'de yaşayan Yahudiler, Abhazlar, Çeçenler, Osetler, Polonezler (Lehler) Çerkesler ve Araplar, ilgili ulusların ulusal toprakları dışın-

daki diasporası olarak tanımlanabilirler. Bunlar ortak toprak unsurunu yitirmelerinden ötürü özerklik hakkından mahrum kalabilirler görüşündeyiz. Bazı yazarlara göre bu hakkı elde etmek için diasporanın dönüş hakkına sahip olup anayurt ile bütünleşmesi, yani kendi kaderini kendi topraklarında tayin etmesi gerekir (*Taymaz, 2001:302*).

Söz konusu kavramın içsel boyutu ise, bir devletin sahibi olan asıl ulustan başka bu devletin içinde sayısal olarak azınlık teşkil eden bütün ulusları ve diaspora da dahil olmak üzere azınlıkları ifade eder. Bu açıdan Gürcistan'da; sayıları Gürcülerden az olan Abaza milleti, ilgili ulusun azınlığını oluşturan Osetler, ayrıca Rus, Ermeni, Rum vs. diasporası " azınlık" adını taşırlar. Burada şunu belirtmek gerekir ki, içsel açıdan diasporayı (örneğin, Bulgaristan ya da Makedonya'daki Türkleri) Etnopolitoloji "azınlık" değil de "ulusal azınlık" olarak adlandırmakta; ancak bir devletin sınırları içinde, o devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan ve bir devlete sahip olmayan millete (Basklar ve Korsikanlılar örneğinde olduğu gibi) "ulusal azınlık" değil de "etnik azınlık" adını tercih etmektedir (*Üstel,1999:38*).

Böylece, gerek millet, gerek azınlık, gerekse de diasporanın başka milletlerin toprakları üzerinde özerklik kurma hakkını elde etmeleri söz konusu olamaz. Gerçi, bu genel kuralın bir istisnası bulunmaktadır. Örneğin, Rusya'daki Yahudi diasporasına, Rusya Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu tarafından kabul edilen 20 Ağustos 1930 tarihli Kararname gereği Uzak Doğu Eyaleti'nde Birobican Özerk Bölge kurma hakkı tanınmıştı³³.

Bugün bu konuyla ilgili ortaya çıkan ve unutulmaması gereken bir husus, siyasi özerklik hakkının aüjelerinden ulusların ayrılıkçı eğilimi varken,azınlıkların tam tersine, ana gövdeleriyle birleşme hareketleri söz konusudur. Birbirine zıt olan bu ayrılıkçı ve birleşme hareketleri mahiyetleri aynı olan etnik çatışmaları ve çözümlenemez sorunları ortaya çıkarabilir. Rusya'da Çeçenlerin, Gürcistan'da Abhazların, Çin'de Uygurların, ayrılıkçı hareketleri sonucu ortaya çıkan trajik olaylar ve Gürcistan'daki Güney Osetyalıların Kuzey Osetyalılarla birleşme hareketinin yarattığı son derece karmaşık sorunlar buna örnek olarak gösterilebilir. Buna paralel olarak siyasi özerklik hakkından mahrum kalan diasporalar da birleşme hareketinde bulunmaktadır. Muhtelif devletlerde, özellikle Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların Türkiye'ye yerleşme istekleri, 1864 yıllarında Rus Hükümeti tarafından Kafkasya'ya sürgüne gönderilen ve daha sonra Türkiye'ye yerleşen Rus asıllı Molokanların, 1962 yılında

anlaşma gereği tekrar Rusya'ya göç etmeleri (*Türkdoğan, 1995:18*), Koso-va Adıgelerinin anayurda (Adıgey Cumhuriyetine) dönmeleri (*Atalay, 2001:234-237*) gibi.

Siyasi özerklik hakkının süjeleri konusunda verdiğimiz bilgilerden öyle anlaşılıyor ki, gerek uluslararası hukukta, gerekse iç hukukta, ulus ve azınlıklara bu hak tanınırken etnik topluluğun diğer türleri, sözü geçen haktan mahrum bırakılmıştır. Oysa bazı istisnai durumlarda bu hak, Acaralılar örneğinde olduğu gibi, etnik topluluğun türlerinden biri olan etnografik gruplara da tanınabilir.

Acaralıların Etnografik Bir Grup ve Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Süreçlere Etkisi

Etnografik Grup Kavramı

"Etnografik grup" kavramı, ilk kez Rusya'da Sovyet Hükümeti tarafından kabul edilen 8 Kasım 1917 tarihli "Rusya'daki Halkların Hakları Bildirisi" nde yer almıştır³⁴. Daha sonra Sovyet etnografi teorisinde sık sık kullanılan ve oldukça detaylı olarak incelenen bu terim, diğer devletlerde -incelenmesi şöyle dursun- çok ender kullanılmaktadır³⁵. Bu makalede, Acaralılar tarihi gelişim sürecinde değişen etnik mahiyeti ve bu bağlamda siyasi özerklik hakkının süjesi haline gelmeleri, söz konusu kavramın tanınmasını ve incelenmesini gerektirmektedir.

Sovyet etnografi teorisine göre etnografik grup, bir milletin bileşiminde bulunmak ve dolayısıyla bu milletin bütün unsurlarına sahip olmakla birlikte din, mezhep, lehçe, yaşam tarzı ve benzer özelliklerden birini veya bir kaçını taşıyan bir zümredir (*Bromley, 1973:3, 6; Etničeskiye Protsessi v Sonremennom Mire, 1987:11; Kuropyatnik, 1999: 100*).

Bu tanımdan yola çıkarak, Sovyet bilim adamları, örneğin, Rus milletinın Poleh, Pomor, Kamçadal, Kerjak, Don ve Kuban Kazakları (*Narodi Evropeyskoy Çaçti SSSR, 1964:145-146*); Gürcü milletinın Tuşınler, İmeretinler, Kahetinler, Mengreller, Leçhumlar, Hevsurlar, Svanlar, Raçınler ve bizi ilgilendiren Acaralılar (*Çhataraşvili vd., 1981:340; Tatişvili vd., 1972:395*) gibi etnografik gruplardan oluştuğunu teyit etmektedirler. Buna göre Türkiye'deki Türk milletinı oluşturan; mezhep özelliklerini taşıyan Sünni ve Aleviler, aşiret organizasyonu itibariyle özgün bir yaşam tarzına sahip Yörükler, ağaç işinin toplumsal bir meslek olarak yaygın olduğu Tahtacılar, Türkçe'nin yanı sıra "gizli" bir dil konuşan Abdallar, farklı Türk lehçesinde konuşan Türkmenler, Azeriler,

Karapapaklar, Kırgızlar, Özbekler, Kazaklar, Kırım Tatarları, Çepniler, Avşarlar da etnografik gruplardır diye düşünülebilir.

Etnografik gruplardan her biri, kendilerine özgü özelliklerine rağmen, ilgili milletin ayrılmaz bir parçası olduklarını milli bilinçlerinde tutarlar. Dolayısıyla ileride özelliklerini gittikçe kaybederek tamamen kaynaşabilirler. Mesela, Türkiye'deki Türk milletini oluşturan etnografik gruplardan Manav, Çepni, Avşar, Türkmen, Yörük ve diğer gruplar arasında etnik açıdan hiç bir fark görülmemekte ve bunlar Türklerin henüz tamamlanmamış olan milletleşme sürecine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak şunu vurgulamak gerekir ki, bazı yabancı bilginler, Türk milletinin bölünmez parçaları olan Türkmenler, Yörükler, Azeriler, Uygurlar, Kırgızlar, Kazaklar, Özbekler, Tatarlar, Tahtacılar, Abdallar, Balkarlar, Afşarlar, Karaçaylar ve Kumuklar gibi etnografik grupları maalesef millet veya azınlıklar olarak adlandırmaktadırlar (*Andrews, 1992:10*). Dolayısıyla, Türkiye'deki milli azınlıkların sayısını sun'i bir şekilde çoğaltmaktadırlar. Bu gibi bilim dışı yaklaşımlar ülkemizde milli istikrarsızlık yaratacağı gibi toplumun milletleşme sürecini de engelleyebilir.

Acaralılar

Etnik kökenleri sorunu

Gürcistan Cumhuriyetine bağlı Acara Özerk Cumhuriyetinin toplam nüfusu, 1995 verilerine göre yaklaşık 400 000'dir. Nüfusun % 87,5'inin Acaralılar, % 12,5'inin Ruslar, Ermeniler, Rumlar, Ukraynalılar, Abhazlar, Azeriler, Kürtler, Yahudiler ve diğer etnik topluluklardan oluştuğu tahmin edilmektedir (*Acarisran Özerk Cumhuriyeti, y.t.y.:17*). Bu Özerk Cumhuriyetin yerli halkını oluşturan Acaralılar etnik kökenleri tam olarak bilinmemektedir. Bunun başlıca nedeni, bu halkın tarihi geçmişinin incelenmesinin oldukça zor ve karmaşık olmasıdır.

Acaralılarının bilinen ilk menşei, MÖ 7.-3. yüzyıllarda Kafkasya'nın güney Batısında yaşayan Kolhi halkı olduğu binmektedir (*Togan, 1981:308*). Daha sonraki asırlarda sırasıyla Pontus Çarlığı (MÖ 301-64 Y.Y.), Lazistan Çarlığı (II.YY.) ve Bizans İmparatorluğu (4-6.YY.) hakimiyeti altına girmişlerdir. (*Abaşidze, 1998:15*). MS 7-8. yüzyıllarda Gürcülerin bir kolu olan Kartveller, Acaristan'ı işgal edip Acaralılara büyük etki yapmışlardır (*Türk Ansiklopedisi, 1968:93*). Daha sonra, burası Araplar ve 10 -11. yüzyıllarda Türkler tarafından işgal edilmiştir. 11. yüzyılın sonlarında Acaristan Gürcistan'a ilhak edilerek 16. yüzyıla kadar bu devletin içinde bulunmuştur (*Abaşidze, 1998:15-16*). 1479-1514 yıllarında

Osmanlılar, Acaristan topraklarını ve üzerinde bulunan Acara Gürcülerini Gürcistan'dan ayırıp Osmanlı Devleti'ne ilhak etmişlerdir (*Kızıoğlu, 1993:38-120*). 19. yüzyılın sonlarına kadar bu devlet içinde bulunan Acaralılar, ilerleyen sayfalarda da görüleceği gibi, neredeyse Türkleşmişlerdir.

13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Anlaşmasının 58. maddesine göre söz konusu bölge Rusya'ya bağlı olan Gürcistan'a terk edilmiştir³⁶. Ancak, 3 Mart 1918 tarihli Brest- Litovsk Anlaşmasının 3. ve 4. maddeleri gereği Türkiye'ye geri verilmiştir³⁷.

1921 tarihli Moskova Anlaşmasının 2. ve Kars Anlaşmasının 6. Maddesi gereğince³⁸, Acara topraklarının bir kısmı (bugünkü Acara Özerk Cumhuriyeti toprakları) Gürcistan'a, diğer kısmı ise Türkiye'ye (Artvin İli toprakları) verilmiştir. Bu bağlamda Acaralılar da siyasi sınırlarla ikiye bölünmüş olup, bir kısmı Gürcülerle, diğer bir kısmı ise Türklerle yaşamaktadırlar.

Görüldüğü gibi, Acaralılar yaklaşık 2500 yıllık süreçte farklı milletlerle birlikte yaşamış bir halktır. İşte bu husus, bunların ilk kökenleri olan Kolhi halkının mahiyetini taşıyan bir halk olup olmadığı, bunların etnik teşekküllerinde birlikte yaşadıkları milletlere iştirak edip etmedikleri veya bu milletlerle kaynaşıp yeni bir etnik topluluk oluşturup oluşturmadıkları gibi karmaşık ve incelenmesi zor soruları gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, Acaralılarının kökenleri ile ilgili araştırmalar da farklı görüşleri ortaya çıkarmaktadır. Kimilerine göre bunlar, Gürcü kökenli (*İstoriya Gruzii, 1946:6; Halvaşi, 1996:4*); kimilerine göre, eski Yunan uygarlığı etkisi altında kalmış olup dağlık bölgelerde yaşayan Gürcülerden farklı kültüre sahip olan bir halk (*Bakradze, 1878: 74*); kimilerine göre, Türk asıllı Kuman-Kıpçak (*Kurat, 1992: 84*); kimilerine göre de yerli kavimlerle Yunan ve Roma karışmasından meydana gelen ve daha sonra Kartvel tesirine maruz kalan bir kavimdir (*Bala, 1945:839*).

Bu konuda, tarafımızca yeni delillere ulaşılamaması nedeniyle, yukarıda sözü geçen görüşleri değerlendirmek ve eleştirmek, doğal olarak her hangi bir değer taşımaz. Ancak, bu halkın asırlarca farklı milletlerle birlikte yaşadığını hesaba katarsak, bunların etnik teşekkülünde Yunanlılar ve Romalılar değil, Bizanslılar, Araplar, Gürcüler, Türkler ve diğer milletlerin de iştirak etmiş olabileceği muhtemeldir. A. Zeki Velidi Togan'ın da ifade ettiği gibi, bu milletlerden başlıca rolü oynayan, "buraya gelip hükümdarlık eden ve Acaralılara büyük etki yapmış "Acari" ismini verenler

ve daha sonra aralarında eriyen Ağaçeri Türkleri oldukları da kuvvetli ihtimallerden biridir" (Togan, 1981:309).

XII-XVI. yüzyıllar arasında Acaralılar, Gürcistan Devleti içinde yaşadıkları esnada, Gürcülerle, özellikle dil açısından tamamen kaynaşmış Gürcü milletinin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir (Öztuna, 1994:366)³⁹. Bundan böyle Acaralıların etnik mahiyeti bu husustan yola çıkarak ele alınacaktır.

Etnografik bir grup haline gelmeleri ve Türkiye'nin bu sürece etkisi

Bir etnik grubun mahiyetini incelerken ortaya çıkan soru, Peter Andrews'in ifade ettiği gibi; bu grubun ne olduğundan çok, ne zaman var olduğu, "yani ne gibi koşullar altında var olduğudur"(Andrews, 1992:12).

Bu tezin, Acaralılar için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de, 1479-1514 yıllarında Osmanlıların Acaristan'ı fethi, Gürcüleri ikiye ayırmıştı. Bunların çoğunluğunu oluşturan kısmı Gürcistan'da, Acara Gürcülerinden oluşan diğer kısmı ise bu devletin sınırları dışında kalmıştı. İşte Osmanlıların Acaristan'ı işgali ve bu bağlamda ilgili siyasi sınırların değişmesi gibi olaylar, Gürcü milletinin azınlığını oluşturan Acara Gürcülerini, Osmanlı Devletine dahil edip dışsal anlamda bir azınlık haline getirmişti.

Osmanlı Devletinde yaşayan milli topluluklar İslam kamu hukukunda öngörülen din ölçütüne göre sınıflandırılmaktaydı. Bu ölçütten hareketle, ırkı ve milleti ne olursa olsun bütün topluluklar, Müslim ve Zımmi adını taşıyan gayrimüslimler olmak üzere ikiye ayrılmıştı (Eryılmaz, 1992:13, 33). İşte bu devlette temel ölçüt din olunca, Müslüman olup Türk olmayanlar çoğunluk, Türk olup Müslüman olmayanlar ise azınlık muamelesi görmekteydiler. Acaralılar konusuna gelince, bunlar, Osmanlıların Acaristan'ı fethinden sonra (1566-1574) Hıristiyanlığı bırakıp tamamen Müslümanlaştılar (Şengeliya, 1999:20-21; Gümüş, 1999:326335). Dolayısıyla bunlar, Gürcü oldukları halde artık Türk sayılıp, Osmanlı Devleti tarafından azınlık olarak tanınmamaktaydılar.

Acaralıların "Macakhel" dedikleri Acaristan bölgesi Osmanlı Devleti tarafından fethedildiğinde, önce Trabzon sancağına, daha sonra Acara-i Süfla (Aşağı Acara) ve Acara-i Ülya (Yukarı Acara) adıyla iki sancağa ayrılarak, Çıldır (Ahıska) Eyaletine bağlanmıştır (Kırzioğlu, 1993:38-44, 382-384). 1878'de de Berlin Anlaşması gereği bugünkü Acara Özerk Cumhuriyeti (Aşağı Acara) ve günümüz Türkiye'sinin Artvin ili toprakla-

rından oluşan bu bölge, bilindiği gibi Rusya'ya bağlı olan Gürcistan'a terk edilmiştir.

Böylece bu topraklar ve üzerinde bulunan Acara Gürcüleri, 399 sene (1479-1878) Osmanlı Devletinin hakimiyeti altında bulunmuşlardır. Bunlar uzun süre Türklerle birlikte yaşamalarına rağmen ana dili olan Gürcüce'yi ve Gürcü kültürünü unutmamışlardır (*Josseliani, 1848:16*). Bunun canlı örneği, 1918 yılından bu yana tekrar Türkiye sınırları içinde bulunup Artvin iline bağlı 50 köyde yaşayan Acaralılar, bugün de Gürcüce bilmeleri ve konuşmaları (*Kırzioğlu, 1993:45*), ulusal örf ve adetlerinin mevcut olması (*Çiloğlu, 1993:81*) vb. hususlardır.

Acaralılar, Osmanlı döneminde kendi Gürcü dil ve kültürlerini, yani milli azınlık niteliklerini korumuş olmaları, doğrudan doğruya Osmanlı Devletinin sahip olduğu topraklar üzerinde yaşayan farklı millet ve etnik gruplar için öngördüğü hümanizm ve milli eşitlik politikasından kaynaklanmaktaydı (*Tanör, 1995:61-138*). Bu milli eşitliğin en önemli göstergesi de, Kanun-i Esasinin 8. maddesi gereği din, dil ve ırk ayırt edilmeksizin herkese bir uyrukluk ve kimlik nitelemesi olarak "Osmanlı" denmesiydi⁴⁰.

Burada dikkate değer bir nokta da, Osmanlı Devletinin milli azınlıklara ilişkin eşitlik politikasının Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmesi ve hukuken 1924 Anayasasının 75.⁴¹, 1961 Anayasasının 12.⁴², 1982 Anayasasının 10. ve 9 Ağustos 2002 tarihli "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'unun 8. ve 11. maddelerinde⁴³, ayrıca 20 Eylül 2002 tarihli "Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik'te⁴⁴ ve 4 Ekim 2002 tarihli "Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Bunlar Üzerinde Tasarrufla Bulunmaları Hakkında Yönetmelik'te⁴⁵ yer almasıdır.

Acaralılar, Osmanlı Devletinde yaşadıkları dönemde Gürcülerin bir parçası olduklarını unutmamakla birlikte kendiliklerinden, yani hiçbir baskı altında bulunmadan, Türklerle neredeyse kaynaşmış hale gelmişlerdir. Bunları, asıl Gürcülerden ayırt eden Türklerle kaynaşma belirtileri şunlardır:

1. Hıristiyan dinini bırakıp İslamlaşmış olmaları,
2. İslam dinini kabul eden diğer milletler gibi kendilerini Türk olarak kabul etmeleri, yani İslam kamu hukukunda olduğu gibi "millet" ve "din" kavramlarını özdeşleştirmeleri.

3. Türkçe'yi ana dilleri gibi öğrenmeleri (*Liozen, 1905:141*) ve böylece iki dil konuşan bir halk haline gelmeleri,
4. Bunların ana dili olan Gürcüce'ye, bugün Türkiye'de yaşayan Acaraliların Gürcüce'si gibi⁴⁶ Türkçe öğelerin karışmış olması,
5. Türk adetlerini ve adlarını kullanmış olmaları (*Çhataraşvili vd., 1981:341*).

Böylece, Acaralilar , Gürcülerin bir parçası olduklarını hissetmekle birlikte Türklerin İslam olan dinini ve bu bağlamda Türklere ait olduklarını, Türk adetlerini, Türk isimlerini ve Türkçe'yi benimseyerek Türkleşmişlerdi.

Durum böyleyken, onlar, 1878'de Berlin Anlaşması gereği, esas Gürcülerle tekrar birleşmişlerdir. İşte bu birleşme, Acaraliların Türkleşme unsurlarını zaman ve mekana bağlı olarak etnografik grubunu oluşturan unsurlara dönüştürdü. Başka bir ifadeyle, Acaraliların, Osmanlı döneminde edindikleri Türkleşme unsurları, onları Gürcülerle birleştirdikleri andan itibaren, bu milletin içerisinde etnografik bir grup haline getirmiş oldu.

Acaraliların etnografik bir grup olduğu, bilimsel eserlerde tanındığı gibi Gürcistan tarafından da 1930 yıllarına kadar benimsenmekteydi. Örneğin, Acaraliları bir etnografik grup olarak esas Gürcülerden ayırmak için istatistik veya nüfus sayımlarıyla ilgili birçok arşiv belgelerinde⁴⁷, bazen "Müslüman Gürcüler"(TSGA ACARSKOY ASSR,1886:42-43), bazen "Gürcüler'in içindeki Acaraliların sayısı"(TSGA ACARSKOY ASSR, 1922:54), bazen "Acaralilar dahil olmak üzere Gürcülerin sayısı"(TSGA ACARSKOY ASSR, 1925:151,171,188), bazen "Acaralilar "(TSGA ACARSKOY ASSR, 1928:29-32), bazen de "Acaralı Gürcüler"(TSGA ACARSKOY ASSR,1928:38) gibi ifadeler kullanılmaktaydı.

Böylece, Acaralilar, Osmanlı Devleti'nin hümanizm ve milli eşitlik politikası sayesinde, önce bu devletin sınırları içerisinde bir ulusal azınlık, daha sonra Gürcü milleti ile birleşip, Türklere edindikleri özelliklerden dolayı bu milletin bileşiminde bir *etnografik grup* olarak yer aldılar.

Uluslararası Hukukta Etnografik Bir Grup Olarak Acaralılara Siyasi Özerklik Hakkının Tanınması ve Türkiye'nin Rolü

Moskova ve Kars Anlaşmalarında Acaralıların siyasi özerklik hakkının süjesi olarak Türkiye tarafından tanınması

Yukarıda da işaret edildiği gibi, siyasi özerklik hakkı, genelde etnografik gruplara tanınmaz. Bunun özünde, etnografik grubun siyasi özerklik aracılığı ile çözülmesi gereken sorunlarının olmaması yatmaktadır. Çünkü içinde bulunduğu ana gövdesiyle bazı istisnalar hariç, aynı dili, kültürü ve yaşam tarzını kullanmaktadır. Durum böyleyken, bu gibi gruplara siyasi özerklik hakkının tanınması ve dolayısıyla ortaya çıkabilecek özerk birimler, insanlar bütünü olan ulusun bütünlüğünü zedeleyebilir, yani sözü geçen grupları ilgili alanlarda az da olsa birbirinden ayırabilir. Örneğin, Ukrayna milletini oluşturan Gutsullar, Polişçuklar, Boykler ve Lehler (*Narodı Evropeyskoy çasti SSSR, 1964:592*) gibi etnografik gruplardan her birine siyasi özerklik hakkı tanınırsa, bu hakkın uygulanması sonucu kurulan özerk birimler, sözü geçen grupların arasındaki ekonomik, kültürel ve benzer ilişkilerini zayıflatıp, Ukrayna milletinin bu gruplarla devam eden birleşme ve kaynaşma sürecini engelleyebilir. Ne var ki, bazen bu hak, tarihsel, sosyal, siyasal ve diğer şartlara bağlı olarak, Acaralılar örneğinde de görüleceği gibi, etnografik gruplara da tanınabilir

Yukarıda sözü geçen ve Rusya ile Türkiye arasında imzalanan 16 Mart 1921 tarihli Moskova Anlaşmasının 2. maddesinde Türkiye tarafından ileri sürülen ve Rusya tarafından kabul edilen şu koşul yer almıştır: "Türkiye...Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti limanı üzerindeki egemenlik hakkını, şu koşullarla Gürcistan'a bırakmaya razı olur: ...iş bu maddede belirtilen yerler halkının, her topluluğun kültürel ve dinsel haklarını sağlayacak ve bu halkın, yukarıda sözü geçen yerlerde isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma olanağına sahip olacak biçimde geniş bir yönetsel özerkliğe kavuşması".⁴⁸ Bu maddenin metninde yer alan "halk", "topluluk", "kültürel" ve "dinsel" kavramlarının kısa bir analizini yapmakta yarar vardır.

18 Şubat -14 Mart 1921 tarihleri arası Moskova'da sözü geçen Anlaşmanın esasları görüşülürken Acaristan'ın bırakılmasına ilişkin 2. maddeye geldiğinde Türk heyeti, "halk için geniş bir muhtariyet, Müslüman halkın kültür, din ve toprak mülkiyetine ilişkin haklarının tanınması"nı istemişti (BİLGE, 1992:69-70). Görüldüğü gibi, sözü geçen Anlaşmada yer

alan "halk" ve "dinsel" kelimeleri, Türk heyeti tarafınca "Müslüman halk", yani "Acaralılar" anlamında kullanılmıştır.

Sosyal bilimlerde "kültür" denince, topluluğun benimsediği temel düşünce sistemi, din, dil, tarih, sanat, örf ve adetler, folklor, eğitim, ahlak, hukuk, devlet anlayışı, ziraat, ekonomi, ticaret, giyim gibi maddi ve manevi unsurlar anlaşılır (*İlhan, 1990:13-14*). Bizi ilgilendiren "kültürel" kelimesi, kanımızca, kültürün bütün bu manevi ve maddi unsurlarından sadece Acaralıları Gürcülerden ayırt eden "Türk Dili" ve toprakların kullanım tarzını da içeren "Türk adetleri" unsurlarını yansıtan bir sıfattır. Zaten Gürcistan'ın bazı devlet adamları da sözü geçen sıfatı bu anlamda kullanmaktaydılar. Örneğin, Moskova Anlaşmasının imzalanmasından sonra Gürcistan İhtilal Komitesi Başkanı F. Maharadze, Acaralılara özerklik hakkı tanınma münasebetiyle " Kısa bir süre sonra Acaralıların özgürlüğünü, din, dil ve adetlerinin dokunmazlığını sağlayan Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kanunu çıkarılacaktır" (*İzvestiya Gazetesi, 1921:1*) şeklinde bir mesaj göndermişti. Burada, görüldüğü gibi, "kültür" yerine "dil ve adet" sözcükleri kullanılmıştır.

Söz konusu maddenin görüşülmesinde Türk heyeti, metinde geçen "topluluk" kelimesine de değinerek bunun dini ve milli topluluk olduğunu açıklamıştı (*Bilge, 1992:73*). Demek ki, Türkiye, bölgede doğabilecek dini ve milli çatışmaları önleyerek dostluk ve barış sağlamak için halkın azınlığını oluşturan gayri Müslimlerin ve diğer milletlerin de dinsel ve kültürel haklarının tanınmasını istemişti.

Bu açıklamaların ışığında, sözü geçen Anlaşmanın 2. maddesinde yer alan Türkiye'nin Acaristan'ı Gürcistan'a bırakmasının karşılığı olarak koyduğu şartlar, aşağıdaki gibi yorumlanabilir:

- a. Acarlılara, Osmanlı döneminde Türklerden benimsedikleri ve bunları etnografik bir grup haline getirip esas Gürcülerden ayırt eden İslam dini ve Türk kültürünü koruyan bireysel haklar, ayrıca isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma hakkı tanınacaktır;
- b. Bu haklar, bölgede dostluk ve barış sağlamak üzere Gayri Müslümlere de tanınacaktır;
- c. Bu hakları sağlamak üzere bir etnografik grup olarak burada yaşayan Acara halkı, kolektif bir hak olan siyasi özerklik hakkına sahip olup bir özerklik kuracaktır.

Türkiye'nin Acaralılarını siyasi özerklik hakkının süjesi olarak tanımasına yol açan olaylar

Burada, konu olan olaylar, 1918-1921 yıllarında Türkiye'nin uluslararası ilişkiler alanındaki özel durumundan ve Acaralılarının etnografik grup nitelikleriyle ilgili sorunlardan kaynaklanan hususlardır. Buna göre, bunlar dışsal ve içsel olaylar olmak üzere ikiye ayrılabilirler.

Dışsal olaylar

Bu olayları, bizi ilgilendiren dönemde, Aşağı Acaristan (Batum Sancağı) ile ilgili Rusya – Türkiye – Gürcistan ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Birbirini izleyen ve Acaralılara siyasi özerklik hakkını kazandıran bu olaylar aşağıdaki gibi gelişmiştir.

Brest – Litovsk Anlaşmasının 3. maddesi gereği Berlin Anlaşmasıyla Rusya'ya terk edilen Kars, Ardahan ve Batum Sancakları Osmanlı Devleti'ne geri verilmişti. Bu üç sancağın Osmanlılara iadesini bir de bu topraklarda yaşayan halkın iradesine bağlamak için, 14 Temmuz 1918'de burada plebisit yapılmıştı. Plebisit sonucu, 87084 kişiden 84124'ü (% 96'sı) Osmanlı Devleti lehine oy kullanmıştır (*Tansel, 1978:225*).

Ancak Rusya, Brest-Litovsk Anlaşmasındaki hükümleri bir yana bırakıp Aşağı Acaristan'ı geri istemiştir. Bu bağlamda, 20 Eylül 1918 tarihli notasında adı geçen plebisiti tanımadığını beyan etmişti (*Kurat,1990:444*). Bu anlaşmadan sonra Rusya, Türkiye'den Aşağı Acaristan'ı artık Gürcistan'a terk etmesini istemiştir.

Bunun üzerine Türkiye, Rusya'nın haksız taleplerini doğal olarak kabul etmemiştir. Bunun göstergesi 10 Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilen Misak-ı Milli'nin, Brest-Litovsk Anlaşmasına ve adı geçen plebisit sonuçlarına dayanarak, Kars ve Ardahan sancakları dahil olmak üzere Acaristan'ı Türkiye sınırları içine almasıdır (*Misak-ı Milli ve Lozan Sulh Muahednamesi, y.y.:1*). Durum böyleyken, adı geçen bölgenin, Gürcistan'a terk edilmesi asla söz konusu olamazdı. Aksi taktirde, bu husus Osmanlı topraklarının bir parçasından hiçbir nedeni ve herhangi bir karşılığı olmaksızın öylesine vazgeçilmesini ifade etmiş olurdu.

Ne var ki, bu arada söz konusu bölgenin, Gürcistan'a terk edilmesi lehinde bazı olaylar ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal'in Sovyet Rusya'ya karşı olumlu tutumu ve bu bağlamda Rusya'ya, iki ülkeyi tehdit eden Emperyalizme karşı siyasi, maddi ve askeri dayanışma önerilerinde bulunması, bu önerilerin Rusya tarafından memnuniyetle kabulü, dostluk ve kardeş-

lik esaslarına dayalı Türkiye-Rusya ilişkilerinin başlamasına sebep olmuştur (*Gürün, 1991: 8-16*). Durum böyleyken Türkiye'nin Aşağı Acaristan'ı terk etmemesi, Rusya ile henüz pekişmemiş ilişkilerini zedeleyip bozmasına neden olabilirdi. İşte Türkiye, Rusya ile daha olgunlaşmamış ilişkilerini bozmayıp bunları pekiştirmek için Moskova Anlaşmasının 2. maddesinde öngörüldüğü gibi Acaristan'ı , Acaralılara özerklik hakkı tanınması şartı ile Gürcistan'a bırakmıştır.

Böylece, uluslararası hukukta özerklik hakkının Acarlılara tanınmasına yol açan birbirini izleyen başlıca dışsal olaylar; Rusya'nın Aşağı Acaristan'ı Türkiye'den Brest - Litowsk Anlaşmasına aykırı olarak geri istemesi, daha sonra bu bölgeyi Gürcistan'a terk etme talebi, Türkiye'nin Rusya ile dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin esaslarını zedeleden ilgili anlaşmalar yapabilmek için Aşağı Acaristan'ı, Misak-ı Milli sınırlarının içerisinde bulunmasına rağmen terk etmesidir.

İçsel olaylar

Siyasi özerkliğin amacı, yukarıda da bahsedildiği gibi, etnik topluluğun dinini, dilini, yaşam tarzını ve buna benzer etnik unsurlarını korumak ve geliştirmektir. Bu amaçtan yola çıkarsak, siyasi özerklik hakkının bir etnik topluluğa tanınmasında içsel olayların uluslararası olaylardan daha belirleyici rol oynadığını ve bu hususun Acaralılar için de geçerli olduğu söyleyebilir.

Gerçekten, siyasi özerklik hakkının Acaralılara tanınmasına yol açan içsel olayların özünde, her şeyden önce bunların Türklere benimsedikleri İslam dininin ve Türk kültürünün korunmasına Türkiye tarafından ihtiyaç duyulması gerçeği vardı. Bu olayları sırasıyla ele alalım.

Acaralılar, Berlin Anlaşması gereği Gürcülerle birleşmekle kendilerini Hıristiyan çoğunluğu içinde bulmuş ve düzenli olarak Hıristiyanlar tarafından kovuşturma ve takiplere uğramışlardır. Örneğin, 6 Şubat 1905'de Batum'daki Müslüman halka yönelik Ermeni saldırıları sonucunda 55 Müslüman hayatını kaybetmiş, bir çok Müslüman yaralanmış ve Batum'daki Osmanlı Elçiliğine sığınmışlardır (*Erkan, 1996:44-46*) Bundan sonra da, Hıristiyanların, Acaralılar dahil olmak üzere Müslümanlara yönelik saldırılarının arkası kesilmemiştir.

Bu karmaşık ortamda, Mayıs 1917 yılında, Ufa (Başkurdistan'ın bugünkü Başkenti) garnizonundaki Müslüman askerler, Petrograd ve Tiflis işçi ve köylü milletvekilleri Şuralarına ve Kafkasya Komiseri'ne şöyle bir mesajda bulunurlar: "Şovenistler Kafkasya'da yaşayan Müslümanlara karşı

kışkırtma propagandası yapmaktadırlar. Bu propaganda sonucu Müslümanların tutuklanmaları ve öldürülmeleri söz konusudur. Biz, sayımız 8000 kişi olan Müslüman askerler, bu gibi hadiselerle karşı gereken tedbirlerin alınmasını talep etmekteyiz”(Revolütsionnoye Dvijenije v Rossii v Meye – İyune 1917 goda. İyunskaya Demonstratsiya. Dokumentı i Faktı, 1959:455). Buna rağmen Hıristiyan topluluklar Müslümanlara yönelik saldırılara devam etmişlerdir.

Bunun yanı sıra Acaralıların Türklere benimsedikleri kültürü de baskı altında bulunmaktaydı. Bu yüzden, bunlar kendilerini dinsel ve kültürel baskıdan kurtarmak üzere yüzyıllarca yaşadıkları vatani terk ederek, Türkiye’ye göç etmeye başladılar ve göç süreci yıllarca devam etti (Zeyrek, 1999: 6, 48, 84, 104).

Bütün bu içsel olaylar, Acaralılarının din ve kültürlerini koruyacak özerklik hakkına ihtiyaç duygusunu yaratmıştıR. Buna göre de Türkiye, Moskova Anlaşmasında, Acaralılarının İslam dinini ve Türk kültürünü korumak üzere, “kültürel ve dinsel haklarını ...sağlayacak geniş bir yönetimsel özerkliğe kavuşması”ni istemiştir.

Burada bir içsel olaydan daha bahsetmek gerekir. Acaristan’ın, Brest – Litovsk Anlaşması gereği Türkiye’ye verilmesinden sonra 24 Aralık 1918’de bölgeyi Mondros Anlaşması uyarınca İngiliz askerleri işgal eder, (Tansel, 1977:50-54). 17 Temmuz 1920’de İngilizlerin boşalttığı Acaristan, önce Gürcülerin, 11 Mart 1921’de de yine Türklere eline geçer (Karabekir, 1988:884). Bu sık sık değişen ortam, Acaristan’da başlıca iki siyasi akım yaratır. Halkın çoğunluğunu oluşturan ve “Türkifiller (Türklere sempati gösterenler) adını taşıyan birinci akımın taraftarlarına göre, Acaristan Türkiye’ye verilmeliydi. Bu görüşü gerçekleştirmek için “Cemiyet-i İslamiye” adı ile bir kuruluş meydana getirirler. “Gürcüfiller”(Gürcülere sempati gösterenler) adını taşıyan ikinci akımın temsilcileri ise,Türklere bir düşman olarak değerlendirerek, Acaristan’ın Türkiye’ye verilmesine karşı çıkarlar. Bunlara göre, Acaristan Türkiye’den kurtarılıp Gürcistan himayesinde geniş bir özerkliğe sahip olmalıdır. Bu fikri hayata geçirmek üzere, 1918’de Tiflis’te “Müslüman Gürcistan’ı Kurtarma Komitesi’ni kurarlar (Tansel, 1977:52). Ancak bu özerklik bir türlü gerçekleştirilememiştir. Durum böyleyken Türkiye, Acaralılarının dinsel ve kültürel haklarını bir an önce garanti altına almak için, Acaristan’da bir özerkliğin kurulmasını istemiş olabilirdi

Gürcistan Hukukunda Acaralilarin Siyasi Ozerklik Hakkinin Sijesi Olarak Taninmasi ve Acara Ozerk Cumhuriyeti'ni Kurulusu

25 Şubat 1921'de Sovyet kuvvetleri, menşevik Gürcistan'ı işgal edip bunun yerine Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni ilan eder (*Haçapuridze, 1956:171-231*). Daha sonra, 30 Aralık 1922 tarihli "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Teşkili Hakkında Anlaşma"⁴⁹ gereği, Kafkas Ötesi Federasyonu⁵⁰ üzerinden Sovyetler Birliği'ne dahil cumhuriyet statüsüne geçer.

Bu Cumhuriyet'in mevzuatı, gerek Moskova Anlaşmasının imzalanmasına kadar, gerekse bundan sonraki dönemlerde, uluslararası hukukun iç hukuka üstün olup olmamasına dair herhangi bir hüküm içermemiştir⁵¹. Buna rağmen Sovyet Gürcistan, Moskova Anlaşmasının iç hukukuna üstünlüğünü tanımış olup bu anlaşmanın yürürlüğe girmesini bile beklemeden⁵², 16 Temmuz 1921 tarihli Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hakkında bir Kararname çıkarır⁵³.

Bu Kararnamede, görüldüğü gibi, özerkliğin türlerinden biri olan özerk cumhuriyet kurma hakkı tanınmıştır. Bu bağlamda, söz konusu cumhuriyetin kısa bir analizini yapıp şu özelliklerini göstermekte yarar vardır:

1. Özerk cumhuriyet, özerkliğin diğer türlerinden (özerk ilden, özerk bölgeden vs.) farklı olarak, her şeyden önce devletin bütün unsurlarına sahip olan bir siyasi örgüttür. Ancak, bu cumhuriyet, iç egemenliğini uygularken dış egemenliğini bağımsız devletten farklı olarak merkezi idareye devreder. Başka bir deyişle, özerk cumhuriyet, tıpkı federe devlet gibi dış egemenliğe sahip olmayan bir devlettir (*Korkmasova, 1967:23*).

2. Özerk cumhuriyetin, her devlet gibi anayasası vardır, fakat tam bağımsız devletin anayasasından farklıdır. Bu anayasanın farklılıkları; merkezi idare tarafından onaylanması, esasları özerk cumhuriyetin bağlı olduğu devletin anayasasında ve ayrıca (bu devletin bir federe birim olduğu halde) ilgili federatif devletin anayasasında da yer alması ve bu esaslara uygun olarak kabul edilmesidir.

3. Özerk Cumhuriyet, bir devlet olarak; yüksek yasama, yürütme ve yargı organlarını teşkil eder, iç konular ve sorunlarla ilgili kanun ve kararnameler çıkarır, arma, bayrak ve başkentini belirtir, burada yaşayan halkın, anayasasında öngörülen temel ve özellikle dinsel ve kültürel haklarını korur (*Yenikeena, 1964:26-27*).

İşte Gürcistan Hükümeti, yukarıda sözü geçen Kararnamesinde, Acaralılara "özerk cumhuriyet" şeklinde bir devlet kurma hakkını tanımıştır. Bu Kararname, öngördüğü Özerk Cumhuriyet'in sınırlarını, yüksek mümessillik, yüksek yürütme ve yerel organlarını belirtmiştir. Kararnamenin 2. maddesine göre, söz konusu Cumhuriyetin yüksek mümessillik organı Acara Özerk Cumhuriyeti Sovyet Kongresi; yüksek yürütme organları ise on bir bakanlık ve bunlardan ibaret Bakanlar Kurulu olacaktır.

Sözü geçen Kararnameyi hayata geçirmek üzere, Mayıs 1921'de seçilen ve "Kızıl Meclis" adını taşıyan Yüksek Mümessillik organı kurulur. Bu Meclis, ilk önce Kararnamede öngörülen bakanlık ve devlet idare başkanlıkları, daha sonra bunlardan Bakanlar Kurulu teşkil eder. Ocak 1922'de toplanan Acara Özerk Cumhuriyeti 1. Sovyet Kongresi, Kararnameye göre, bu Cumhuriyetin Yüksek İktidarının Mümessillik Organı olarak, Bakanlar Kurulunun teşkilini onaylar. Bu son gelişmeyle Acara Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu da prensip olarak tamamlanmış olur (*Çataraşvili* vd., 1981:344).

Buraya kadar Acaralılar hakkında belirtilenler şöyle özetlenebilir: Acaralıların Türkiye sayesinde bir etnografik grup haline geldikleri gibi etnografik bir grup olarak bunlara siyasi özerklik hakkı da, gerek uluslararası hukukta, herkese iç hukukta yine Türkiye'nin gayretiyle tanınmıştır. Bunlar bu hakkı kullanarak dinsel ve kültürel haklarını sağlayacak Acara Özerk Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Bazı yazarlar ise, Türkiye'nin, Acaralılara özerklik hakkının tanınması ve Acara Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile hiç bir ilgisi olmadığını ileri sürmektedirler. Bunlardan bir kısmı bu Cumhuriyetin ortaya çıkışının Menşevik Gürcistan'ının Acaralılara karşı politikasından (*Komahidze, 1997:16*), kısmı da Lenin'in milli prensiplerinden kaynaklandığını (*Heyfets, 1969:111; Çavleysvili, 1973:77*) iddia etmektedirler. Bu görüşler, sağlam bilimsel temellere dayanmadığı gibi, Türkiye'nin konuyla ilişkisini göz ardı eder mahiyettedir.

Böylece, siyasi özerklik hakkının süjeleri olarak sadece ulus ve azınlıklar değil, bazı olağanüstü durumlarda, Acaralılar örneğinde de görüldüğü gibi, etnografik gruplar da tanınabilir.

SSCB Döneminden Bugüne Acaraliların Etnografik Özelliklerini İfade Eden Dinsel ve Kültürel Hakları Üzerine

SSCB'de Acara Özerk Cumhuriyeti Anayasalarıyla Acaralılara Dinsel ve Kültürel Haklarının Tanınması

Acara Özerk Cumhuriyeti'nin ilk Anayasa tasarısı, 15 Ocak 1927'de hazırlanıp müzakere ve kabulü için Acara Özerk Cumhuriyeti 7. Sovyet Kongresi'ne sunulmuştur. Fakat Acaralıları *ayrı bir millet* olarak tanımladığı için Kongre'de müzakere edilmemiştir. Taslak ancak 25 Ekim 1937'de kabul edilmiş ve daha sonra Gürcistan Yüksek Şurası tarafından onaylanarak 9 Temmuz 1938'de yürürlüğe girmişti (*Çavleysvili, 1966:120*). Bu Anayasa, 85-96. maddelerinde dinsel ve kültürel haklar dahil olmak üzere kişilerin temel haklarını oldukça detaylı olarak belirtmiştir⁵⁴.

1978'de Acara Özerk Cumhuriyeti'nin ikinci Anayasası kabul edilmiştir. 1991-2000 tarihli kanunlarla kısmen genişlenip bugün de yürürlükte bulunan bu Anayasa, Acaralılarının din, kültür ve diğer hak ve özgürlüklerini 11-30. maddelerde belirtmiştir⁵⁵. Bunun yanı sıra bu haklar, sözü geçen Cumhuriyetin Gürcistan üzerinden federatif bir devlette, yani SSCB'de bulunması sebebiyle Sovyetler Birliği'nin 1936 (118-133. maddeler)⁵⁶ ve 1977 (33-58. maddeler)⁵⁷ Anayasalarında; ayrıca SSCB'nin Birlik Cumhuriyetlerinden biri olan ve Acara Özerk Cumhuriyeti'ni dahil eden Gürcistan'ın 1938 (90-96. maddeler)⁵⁸ ve 1978 (28-63.maddeler)⁵⁹ Anayasalarında yer almıştır.

Acaraliların Anayasal Hakları Olarak Dinsel ve Kültürel Haklarının SSCB Döneminde İhlali ve Bugünkü Durum

Acara Özerk Cumhuriyeti, sosyalist bir devlet olan Gürcistan içerisinde kurulduğu için, doğal olarak kendisi de sosyalist bir devlettir. Dolayısıyla bu devlet sosyalizmin, özel mülkiyeti kamulaştırma (Marks/Engels, 1998: 27, 37-38), bütün milletleri birleştirip kaynaştırma (Lenin, 1962:66), insanları din inancından "kurtarma"(Lenin,1960:142) vb. ilkelerini uygulamak durumunda kalmıştır.

Ne var ki, bu ilkelerin uygulanması, Acaralılarının Moskova ve Kars Anlaşmalarında ve bu bağlamda Acara Özerk Cumhuriyeti'nin Anayasalarında ve diğer kanunlarında öngörülen dinsel, kültürel ve toplumsal hakların korunmasına ters düşüp, bunların ihlaline yol açmıştı. Bu yüzden söz konusu hakları korumak amacıyla kurulan Acara Özerk Cumhuriyeti, görevini tam olarak yerine getirememişti.

Burada ilk önce özel mülkiyetin kamulaştırılması nedeniyle, topraksal haklar ihlal edilmeye başlanmıştı. Ancak şu hususu da unutmamalı ki, burada toprak dahil olmak üzere özel mülkiyetin kamulaştırılmasıyla birlikte, olumlu ekonomik ve sosyal gelişmeler de yaşanmıştır. Mesele şu ki, Sovyetler Birliği, özerk birimlere idari birimlerden farklı olarak karşılıksız yardım ve daha fazla ödenekler yapmakta (*Bratskoye Sotrudniçestvo Narodov SSSR, (1922-1936), Sbornik Dokumentov i Materialov, 1964:229,331-334*) ve bu bağlamda buraları sanayileştirip gelişmiş bölgeler haline getirme politikasını gütmektedir. Bu politika çerçevesinde Acara Özerk Cumhuriyeti'nde, kuruluşundan sonra 1930'lu yıllarda işletmeye açılan petrol rafinerisi ve makine yapım fabrikası kurulmaya başlamıştı. Aynı yıllarda petrol rafinerisine petrol veren Bakü - Batum petrol boru hattı, petrol yükleme rıhtımı, ayakkabı, tekstil, deri, tütün, çay, konserve tesisleri vb. müesseseler tesis edilmişti. Önemli gelişmeler, eğitim-öğretim, spor, sağlık koruma, bilim-araştırma ve kültür-sanat alanında da yer almıştır (*Kuntsuraşvili, vd.,1981:344 -349*).

Acaralıların dinsel ve kültürel haklarına gelince, bunlar yukarıda sözü geçen anlaşmalar gereği 1927 yıllarına kadar korunmaktaydılar. Bu yıllarda Türkçe tedrisat yapan okullar (*TSGA ACARSKOY ASSR, 1928:46*), gazeteler, camiler ve medreseler mevcuttu (*Çavleyşvili, 1973: 92*).

Ne var ki, bu arada Sovyetler Birliği, özel mülkiyetin kamulaştırılmasına paralel olarak ateizm ve bütün milletleri birleştirip kaynaştırma amaçlı faaliyetlere de başlamıştı. Başka bir deyişle, Sovyetler Birliğini idare eden komünistler, milletlerin özerkliklerini ve özellikle dinsel ve kültürel haklarını hukuken tanıyordusalar da fiilen bu hakları ihlal etmekteydiler. Bunlar bu suretle bütün milletleri milliyetsizleştirerek bir Sovyet Milleti "yaratmak" düşüncesindeydiler. Yeni bir Tarihi Birlik olarak tanımlanan bu Sovyet Milletinin "doğuşu", belli bilimsel eserlerde⁶⁰ ve daha sonra SSCB'nin 1977 tarihli Anayasası'nın ve Gürcistan dahil olmak üzere SSCB'yi oluşturan bütün Birlik Cumhuriyetleri'nin 1978 tarihli anayasalarının girişinde "kanıtlanmıştır".

Sovyet Milletini "yaratan" faaliyetler, Acara Özerk Cumhuriyeti'nde Acaralıların ilk önce dinsel haklarının ihlal edilmesi ve bu bağlamda medreselerin kapatılması, cami ve kiliselerin çeşitli amaçlarla kullanılması; Türk isimlerinin yasaklanması; Türk dilini unutturmak için Türk okullarının kapatılması; Türk kökenli olanların 1944 ve 1949 yıllarında Kazakistan'a ve Sibirya'ya sürgün edilmesi ve bunların yerine Gürcülerin yerleştirilmesi ve buna benzer olayları ortaya çıkarmıştı. Bütün bu faaliyetle-

rin amacı, Acaraliların Müslüman dinini ve Türk kültürünü, yani bunların etnografik özelliklerini yok ederek onları Gürcülerle birleştirip kaynaştırmak idi. Bu asimilasyon, amacına artık 1970'li yıllarda ulaşmıştı. Bunun göstergelerinden biri, Sovyetler Birliğinde yapılan nüfus sayım verilerinin karşılıklı tahlil sonuçlarıdır: 1926 nüfus sayım verilerinde Acaraliların sayısı 70828 iken (*Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya 1926 goda*, 1929:30), 1959'da yapılan sayımda asimilasyon içerikli baskılar sonucu bunların sayısı 546'ya düşmüştü (*Podyaçih*, 1961:112); 1970 nüfus sayımında ise, bütün Acaralilar kendilerini Gürcü olarak kaydetmek zorunda kalmışlardır (*İtogi Vsesoyuznoy Perepisi Naseleniya 1970 goda*, 1973:261).

Ancak, Acaralilar, resmiyette Gürcü görülmelerine rağmen, gerçek hayatta hala bazı etnografik özelliklerini korumaktadırlar. Örneğin, bunların her birinin resmi belgelerde yer alan Gürcü isimlerinin yanı sıra günlük hayatta Müslüman Türk isimleri de vardır. Hatta bir kısmı hala iki dil (Türkçe ve Gürcüce) kullanmakta; cenaze törenleri ve düğünler İslam dini gereklerine uygun şekilde yapılmaktadır.

Böylece, sosyalizm döneminde Acaraliların kolektif bir hak olan özerklik hakkı uygulanırken, bireysel nitelik taşıyan dinsel, kültürel ve toplumsal hakları ihlal edilmişti. Başka bir deyişle, Acaraliların Moskova Anlaşmasıyla öngörülen haklarını sağlamak amacıyla kurulan Acara Özerk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin asimilasyon politikası karşısında üzerine düşen işlevini gerçekleştirilememiştir.

Sovyet rejiminin çöküşünden sonra Acaraliların din, kültür ve diğer hak ve özgürlükleri, Gürcistan'ın 1995 tarihli Anayasasının 9. ve 14-43. maddelerinde ve daha detaylı olarak Acara Özerk Cumhuriyeti'nin 1978 tarihli Anayasasının yukarıda sözü geçen maddelerinde belirtilmiştir. 1991 yılından itibaren Gürcistan vatandaşlarını, kaos, iç savaş ve anarşi meşgul ederken Acara Özerk Cumhuriyeti'nde vatandaşlar arası mutabakat, barış ve istikrar sağlanıp bu hak ve özgürlükler garanti altına alınabilmiştir.

Söz konusu haklardan ilk önce Acaraliların Moskova ve Kars Anlaşmalarında yer alan dinsel hakları garanti altına alınmıştır. Batum camisinin tamir edilen minaresinde ve bazı köylerde Ezanın okunması, halkın serbestçe bu mabetlerde ibadet etmeleri, Batum camisine bağlı bir medresenin bulunması buna örnek gösterilebilir.. Bunun yanı sıra bu Cumhuriyette Moskova ve Kars Anlaşmalarında sözü geçen gayrimüslim topluluklar da dinsel haklarını kullanmaktadırlar. Bunun göstergesi, burada restore

edilip faaliyete geçen Katolik, Ortodoks ve Gregoryan kiliseleri ve Havra'dır (*Acara Özerk Cumhuriyeti*, 1998:9-10).

Acaralılarının kültürel haklarının da uygulama süreci başlamıştır. Mesela, Batum camisinin medresesinde Türkçe dersleri verilmektedir.

Böylece, Acara Özerk Cumhuriyeti, Acaralılara Moskova Anlaşmasıyla tanınan hakları sağlama görevini ancak 71 yıl sonra, yani 1991 yılından itibaren yerine getirmeye başlamıştır. Ayrıca siyasal, sosyal, hukuki ve kültürel yaşamın her alanında diğer insan haklarının da garanti altına alındığını söyleyebiliriz.

Burada şu önemli noktayı da unutmamalı ki, 1991'li yıllarda Gürcistan'da zor durumlar ortaya çıktığı halde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nde, birçok sanayi, tedavi, kültür ve sanat, eğitim-öğretim, bilim-araştırma ve spor müesseseleri kurulmuş ve bugün faaliyetlerine devam etmektedirler. Dolayısıyla, konu olan Cumhuriyet Avrupa Bölgeleri Meclisi'ne kabul edilmiş; bunun önderi Aslan Abaşidze de adı geçen Meclisin Büro üyesi, ve daha sonra "Elito" adını taşıyan Uluslararası Akademi üyesi olarak seçilmiştir (*Acariya Gazetesi*, 1999:1).

Durum böyleyken bazı bilim adamları, Acaralılarının artık tamamen "Gürcüleşmeleri" nedeniyle Acara Özerk Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasını önermektedirler (*Semyonov, 1961:23-24; Çveneburi, 1997: 22*). Bu öneri, kanımızca en azından şu hususların bulunması halinde söz konusu olabilir:

1. Acaralılarının, Acara Özerk Cumhuriyeti tarafından garanti altına alınan etnografik özelliklerinin ortadan kalkması,
2. Acara halkının, konu olan öneri ile ilgili yapılan referandumda bu önerinin lehine oy vermesi.

Bu hususların mevcut olması halinde, hala yürürlükte bulunan Moskova ve Kars Anlaşmalarındaki Türkiye'nin Acaristan'da bir özerklik kurulmasına dair koyduğu şartları öngören maddeler de (Moskova Anlaşmasının 2. ve Kars Anlaşmasınının 6. maddesi) yine Türkiye'nin rızasıyla yürürlükten kaldırılabilir.

Ancak, burada adı geçen hususlardan hiç biri bugünkü Acaristan'da yer almamaktadır. Dolayısıyla Türkiye de ilgili Anlaşmalarda Acaralılarının süjeliğine dair koyduğu şartlardan vazgeçip Acara Özerk Cumhuriyetinin ortadan kaldırılmasını hiç bir şekilde kabul edemez düşüncesindeyiz. Çünkü Acaralılarının, etnografik özelliklerini korumak amacıyla neredeyse

81 yıl önce kurulan bu Özerk Cumhuriyet, yukarıda da bahsedildiği gibi, ancak şimdi bu görevini yerine getirme rahatlığı içindedir.

Bu bağlamda işin ilginç yönü, Gürcistan'ın 1995 tarihli Anayasasının da, önceki Anayasalarından farklı olarak Acara Özerk Cumhuriyeti'nden bahsetmemesidir. Bu hukuki boşluk, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin yeni anayasa kabul etmesini doğal olarak engellemektedir. Durum böyleyken bu Cumhuriyet, hala sosyalizm döneminde kabul edilen ve bu yüzden ülkede bugünkü gelişmeleri tam olarak yansıtamayan 1978 Anayasasına göre faaliyette bulunmak zorundadır. Ancak, Gürcistan'ın bugünkü Parlamentosu, söz konusu boşluğu doldurmak üzere 20 Nisan 2000 tarihli ve 260 sayılı bir Kanun kabul etti. Bu Kanuna göre Gürcistan'ın yeni Anayasasının 3., 4., 55., 67., ve 89. maddelerine Acara Özerk Cumhuriyeti'nin statüsü ile ilgili ilaveler yapılacaktır.⁶¹

Sonuç

Bir devletin belli bir bölgesinde yaşayan etnik topluluğun, din, dil, örf ve adet ve diğer etnik özelliklerini korumak amacıyla bir siyasi özerk birim kurma hakkı anlamına gelen siyasi özerklik hakkı, teoride ve uygulamada doğal olarak ulus ve ulusal azınlıklara tanınmıştır.

Ne var ki, bazı olağanüstü durumlarda etnografik gruplar, yani bir milletin parçalarından biri olmak ve milli azınlıklardan farklı olarak bu milletin bileşiminde bulunmakla birlikte, mezhep, lehçe, yaşam tarzı vb. özelliklerden birini veya birkaçını taşıyan gruplar da sözü geçen hakka sahip olabilirler. Bunun canlı örneği, bugün Gürcü milletinin etnografik gruplarından biri olan Acaralılardır. Bunların Türkiye sayesinde etnografik bir grup ve daha sonra yine Türkiye'nin gayretiyle siyasi özerklik hakkının süjesi haline gelmeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Acaralılar, Osmanlı idaresinde yaşadıkları dönemde (1479-1878), Gürcülerin bir parçası olduklarını unutmamakla birlikte din, dil ve kültür açısından neredeyse Türklerle kaynaşırlardır. Durum böyleyken, 1878'de Berlin Anlaşması gereği Rusya dahilinde yaşayan esas Gürcülerle tekrar birleştirilmelerine rağmen Türklerden edindikleri özelliklerle etnografik bir grup haline gelmişlerdir.

1918'de Brest-Litovsk Anlaşması gereği, Acaristan Türkiye'ye geri verilmiş idi. Buna rağmen Rusya, Aşağı Acaristan'ın (bugünkü Acara Özerk Cumhuriyeti'nin topraklarının) Gürcistan'a bırakılmasını istemiştir. Bunun üzerine Türkiye, Acaristan'ı Gürcistan'a terk etmesinin karşılığı ola-

rak 1921 tarihli Moskova ve Kars Anlaşmalarında şu şartları ileri sürmüştür:

a. Acaralılara, Osmanlı döneminde Türklerden benimsedikleri ve bunları etnografik bir grup haline getirip esas Gürcülerden ayırt eden İslam dini ve Türk kültürünü koruyacak bireysel haklar tanınacaktır.

b. Bu hakları sağlamak üzere Acaralılar, kolektif bir hak olan siyasi özerklik hakkına sahip olup bir özerk birim kuracaklardır.

Sovyet Gürcistan, uluslararası hukukun iç hukuka üstünlüğünü tanıyarak Acaralılara Moskova ve Kars Anlaşmalarıyla tanınan hakları, kendi hukukuna yansıtmıştır.

Böylece, Acaralıların, Türkiye sayesinde bir etnografik grup haline geldikleri gibi bunlara siyasi özerklik hakkı da, gerek uluslararası hukukta gerekse iç hukukta, yine Türkiye'nin gayretiyle tanınmıştır.

Durum böyleyken, bazı yazarlar, Türkiye'nin Acaralılara özerklik hakkının tanınmasıyla hiç bir ilgisi olmadığını ileri sürmektedirler. Bu görüşün sağlam bilimsel temellere dayanmaması ve bağlamda Acaralıların süjeliği konusunda Türkiye'nin rolünü göz ardı etmesi ortadadır.

Ocak 1922'de Acaralılar, sahip oldukları siyasi özerklik hakkını uygulayarak dini ve kültürel haklarını sağlayacak Acara Özerk Cumhuriyeti'ni kurarlar. Ancak bu Cumhuriyet, sözü geçen hakların 1938 ve 1978 tarihli Anayasalarında yer almalarına rağmen Sovyetler Birliği döneminde ilgili nedenlerden dolayı ihlal etmek zorunda kalır ve ancak Sovyet rejiminden sonra bunları garanti altına alabilir. Ayrıca, konu olan Cumhuriyet, 1991 yılından buyana bir çok sanayi, tedavi, kültür vb. müesseseleri kurmuş ve bu gibi faaliyetlere devam etmektedir. Acara Özerk Cumhuriyeti'nin bütün bu başarılarına rağmen bazı bilim adamları, her hangi bir ciddi gerekçe göstermeden bu Cumhuriyetin ortadan kaldırılmasını önermektedirler. Bu önerinin, Moskova ve Kars Anlaşmalarına aykırı olduğu ve Acara halkının dini ve kültürel haklarına ve bu hakları garanti altına alan Acara Özerk Cumhuriyetine saygısızlık niteliği taşıdığı söylenebilir.

Açıklamalar

1. Siyasal yerinden yönetim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: *Nalbant, 1997:40-42.*
2. Bu görüşün değerlendirilmesine ilişkin bilgi için bkz.: *Uygun, 1996:42-43.*

3. Şu anda kabul ettiğimiz gibi kendi kaderini tayin hakkının içsel boyutu, özerklik kurma veya ilgili devletin bir parçası olarak kalma; dışsal boyutu ise, bağımsız devlet ya da başka devletlerle birleşme yoluyla federasyon ve konfederasyon gibi karma yapılı siyasi birimler kurma anlamına gelir (*Oeter, 1994:166-167; Hannum, 1990: 469*). *Bu hakkın uluslararası hukukta yer almasına, anlamıyla ilgili görüşlere ve uygulanma şartlarına ilişkin bilgi için bkz.:Arsava, 1993:76 – 81; Pazarcı,1996:7-10.*
4. Ulusal grup hakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: *Arsava, 1992:13-20.*
5. Bazı yazarlar, "kolektif hakların"varlığını benimsememektedir (*Donelly, 1995:30*).
6. Rusya'daki özerk cumhuriyet ve özerk iller (Yahudi Özerk İli hariç) Rusya Federasyonu'nun 1989-1992 tarihli kanunlarıyla genişletilen 1978 Anayasasının 71. Maddesine göre federe devlet statüsüne geçtiler. Günümüzde bu maddenin hükmü Rusya Federasyonu'nun 1993 tarihli Anayasasının 65. maddesinde yer almıştır, bkz: (*Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993 :23-25*).
7. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.:*Nalbant, 1997:275-300.*
8. 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın İngilizce aslı için bkz.: <http://www.mfa.gov.tr/grupe/ed/eda/03e.htm>, (19. 11. 2001).
9. Bu Belgenin metni için bkz.: *Gündüz, 1994: 186-188.*
10. Senedin İngilizce metni için bkz.: <http://www.mfa.gov.tr/grupe/ed/edb/eddb02e.htm>, (19. 11. 2001).
11. Bu Belgenin metni için bkz.:*Gündüz, 1994:589-595.*
12. Kararnamenin metni için bkz.: *Sobraniye Uzakoeniy Rossiyskoy Sovetskoy Federativnoy Sotsialistiçesкой Respubliki (bundan böyle- SU RSFSR), , No:87, 1920, 435. madde.*
13. u Kararnamelerin metinleri için bkz.:*Konstitutsii i Konstitutsionnie Akti RSFSR, 1940:11-250.*
14. Millet kavramlarının unsurları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Okutan, 2000:10-17.
15. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.: <http://www.belgenet.com/arsiv/bm/bmsiyasihak.html>, (19.11. 2001)
16. Azınlıkların bu türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: *Arsava, 1993: 54-65.*
17. Bildirinin metni için bkz.: *Uluslararası Temel İnsan Hakları Belgeleri, 2001: 209-213.*
18. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz.: <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?>, (24. 08. 2002)
19. Belgenin metni için bkz.: *Gündüz, 1994:572-586.*

20. Dilsel azınlıkların tanımı, Avrupa Konseyinin 1992 tarihli “Bölgesel Diller ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı”nın 1. maddesinde gösterilmiştir. Şartın metni için bkz.: <http://www.yerelnet.org.tr/uluslar-ara-si/avrupakonseyanlasma6.php>, (07. 03. 2002).
21. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: *Arsava*, 1993: 42-45; *Çavuşoğlu*, 1999:26-28; *Alpkaya*, 1992: 153-157.
22. Anayasanın İngilizce metni için bkz.: *The Constitution of Georgia, Company Norma LTD, Tbilisi*, 1996.
23. Anayasanın İngilizce metni için bkz.: *The Constitution of Armenia, Yerevan*, 1996.
24. Anayasanın İngilizce metni için bkz.: http://www.uni-wierzburg.de/law/it00000_.html, (20.09. 2002).
25. Anayasanın İngilizce metni için bkz.: http://www.uni-wierzburg.de/law/br00000_.html, (20. 09. 2002).
26. Anayasanın İngilizce metni için bkz.: http://www.uni-wierzburg.de/law/hu00000_.html, (20. 09. 2002).
27. Anayasanın Rusça metni için bkz.: *Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii*, M. 2001.
28. Bu maddelerin metni için bkz.: *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar, Belgeler*, 1973:11-14.
29. Görüşler ve görüşlerin değerlendirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: (*Capotorti*, 1991, *Alpkaya*, 1992'den: 153-155; *Arsava*, 1993:42-45 ; *Çavuşoğlu*, 1999:26 –28). Ayrıca bkz.: *Arsal*,1972:181-183; *Kalaşnikov*, 1997:112; *Etniçeskiye Protsessi v Sovremennom Mire*, 1987:10;
30. Oset toprakları, siyasi sınırlarla bölünmüş olup, bir parçası Rusya Federasyonu'nda, diğer parçası Gürcistanda bulunmakla birlikte bu iki bölgede yaşayan Osetler ulusal bütünlüğünü korumaktadırlar.
31. Kararnamenin metni için bkz.:*Borba Trudyaşçihhsya Yugo- Osetii za Sovetskuyu Vlast*, 1960:252-253).
32. Diaspora kavramı üzerine önemli çalışmalar için bkz: Şheffer, http://www.cc.columbia.edu/sec/dlc/ciao/olj/meria/meria797_Sheffer.html , (17.04.2001); *Taymaz*, 2001: 304 - 307;
33. Kararnamenin metni için bkz.: *SU RSFSR*, 1930, N60, 720. madde.
34. Bildiri'nin metni için bkz.: *SU RSFSR*, 1917, №2, 18. madde.
35. Orneğin bkz.: *Wixman*, 1999: 19; *Rusya Federasyonu'da ve Transkaşkasya'da Etnik Çatışmalar*, 1998: 176; *Kuzela, K.*, [http:// home.swipnet.se/roland/ukrainiantribers.html](http://home.swipnet.se/roland/ukrainiantribers.html) , (28.09.2001); *İstomin, Kiril*, <http://www.erm.ee/pro/pro8/istomin.html>, (28.09.2001).
36. Anlaşmanın Metni için bkz: *Mehmet Celeleddin Paşa*, 1983: 690 -700.

37. Anlaşmanın Metni için bkz:
<http://www.marxists.org/history/ussr/foreign/1918/march/3a.htm>,
(22.12.2001).
38. Anlaşmaların metni için bkz: *Soysal, 1983: 32-38, 38-47.*
- A. Zeki Velide Togan'a göre Acaralılar, M S 7. asırda Gürcüleştiler (*Togan, 1981:308*).
39. Kanuni Esasi'nin metni için bkz.:
<http://www.belgenet.com/arsiv/anayasa/1876.html> (19. 11. 2001).
40. 1924 Anayasasının Türkçe metni için bkz.:
<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa24.htm> (19. 11. 2001).
41. 1961 Anayasasının Türkçe metni için bkz.:
<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa61.htm> (19. 11.2001).
42. Bu Kanunun Türkçe metni için bkz.:
<http://van.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2002/08/20020809.htm> (13.08.2002).
43. Bu Yönetmeliğin Türkçe metni için bkz.:
<http://www.belgenet.com/yasa/k771-y1.html> (04. 11. 2002).
44. Bu Yönetmeliğin Türkçe metni için bkz.:
<http://www.belgenet.com/yasa/k771-y2.html> (06.11.2002)
45. F. Kırzioğlu'na göre Türkiye'deki Acaralıların Gürcüce'si, eski ile yeni Kıpçak ve Anadolu Türkçe'si sözleriyle doludur (*Kırzioğlu, 1993:45*).
46. Acara Özerk Cumhuriyeti Devlet Merkez Arşivi'nde bulunan bu belgeler, tarafımızca Sovyet rejiminin çöküşünden önce incelenmiştir. Dolayısıyla sözü geçen Arşiv'in *TSGA ACARSKOY ASSR* olarak Sovyet dönemindeki adı kullanılacaktır.
47. Bu maddedeki hükümlerin aynısı, sözü geçen anlaşmanın 15. maddesine göre Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanan ve aslında bu Anlaşmayı tekrarlayan 13 Ekim 1921 tarihli Kars Anlaşmasının 6. maddesinde de yer almıştır. Bu yüzden, bundan sonra "Moskova Anlaşması" ifadesi, Kars Anlaşmasını da kapsayacak şekilde kullanılacaktır.
48. Anlaşmanın Rusça metni için bkz:*Konstitutsiya Obşçenarodnogo Gosudarstva*, 1978:214-225.
49. Kafkas Ötesi Federasyonu Anlaşmasının Rusça metni için bkz: *İstoriya Konstitutsii SSSR, 1957:189.*
50. Uluslararası hukukun iç hukuka üstünlüğü, Gürcistan mevzuatına ilk defa bugünkü Anayasasının 6.maddesi ile yansıtılmıştır.
51. Moskova Anlaşması, bu Anlaşmanın 16. maddesi uyarınca onay belgelerinin Kars'ta teati edildiği 12 Eylül 1921 günü yürürlüğe girmiştir.
52. Kararnamenin Rusça metni için bkz: *Revolütsionnie Komiteti Acarii. Sbornik Dokumentov i Materialov, 1963 : 47-49.*

53. Anayasanın Rusça metni için bkz.:*Konstitutsiya Acarskoy Sovetskoy Sotsialistiçesкой Respubliki, 1967.*
54. Anayasanın Gürcüce metni için bkz.:*Acaris Avtonomiuri Respublikis Konstitutsiya, 2000.*
55. SSCB'nin 1936 tarihli Anayasasının Rusça metni için bkz.:*Konstitutsiya Obşçenarodnogo Gosudarstva, 1978:226-244.*
56. SSCB'nin 1977 tarihli Anayasasının Türkçe metni için bkz.: *Gürbüz, 1981:188-230.*
57. Gürcistan'ın 1938 tarihli Anayasasının Rusça metni için bkz.: *Konstitutsiya Gruzinskoy Sovetskoy Sotsialistiçesкой Respubliki, 1966.*
58. Bu Anayasanın Rusça metni için bkz.: *Konstitutsiya Gruzinskoy Sovetskoy Sotsialistiçesкой Respubliki, 1978.*
59. Örneğin bkz.: *Sovetskiy Narod kak Novaya İstoriçeskyaa Obşçnost Lüdey, 1975.*
- *** Kanununun Gürcüce metni için bkz: *Sakartvelos Sakanonmdeblo Matsne Gazetesi, Nisan 2000, No 4, s. 1.*

Kaynakça

Uluslararası Belgeler

- 1878 tarihli “*Berlin Anlaşması*”, MEHMET Celaledin Paşa (1983), Mir'at-i Hakikat, Tarihi Hakikatların Aynası, Berakat Yayınevi, İstanbul. Hazırlayan: İsmet Miroğlu, s.690-700.
- 1918 tarihli “*Brest-Litovsk Anlaşması*”, <http://www.marxists.org/history/ussr/foreign/1918/march/3a.htm>, (22.12.2001).
- 1921 tarihli “*Moskova Anlaşması*”, SOYSAL, İsmail (1983), Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945); Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,s.32-38.
- 1921 tarihli “*Kars Anlaşması*”, SOYSAL, İsmail (1983), s.38-47. *Soyuzniy Dogovor Zakavkazskih Sotsialistiçeskih Sovetskih Respublik 1922g.*, İstoriya Konstitutsii SSSR (1957); Akademiya Nauk SSSR, Moskva, s.189.
- Dogovor ob Obrazovanii Soyuzu Sovetskih Sotsiyalistiçeskih Respublik 1922 g.*, Konstitutsiya Obşçenarodnogo Gosudarstva (1978); İzdatelstvo Politichesкой Literaturı, Moskva, s.214-225.
- 1923 tarihli “*Lozan Barış Anlaşması*”, Lozan Barış Konferansı:Tutanaklar, Belgeler (1973); N 348, 2. Takım, Cilt 2, AÜSBF Yayınları, Ankara. Çev.: Seha L. Meray, s.11-14.
- 1945 tarihli “*Birleşmiş Milletler Anlaşması*”, <http://www.mfa.gov.tr/grupe/ed/eda/eda03e.htm>, (19.11.2001).

- 1960 tarihli “*Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri*”, GÜNDÜZ, Aslan (1994), Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler; 2. Baskı, Beta Basım Dağıtım A.Ş., İstanbul, s.186-188.
- 1966 tarihli “*Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme*”, <http://www.belgenet.com/arsiv/bm/bmsiyasihak.html> , (19. 11. 2001).
- 1975 tarihli *Helsinki Nihai Senedi*, <http://www.mfa.gov.tr/grupe/ed/edb/edb02.htm> ,(19. 11. 2001).
- 1990 tarihli “*AGİK İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi*”, GÜNDÜZ (1994), s..572-586.
- 1991 tarihli “*AGİK Milli Uzmanlar Toplantısı Raporu*”, GÜNDÜZ (1994), s.589-595.
- 1992 tarihli “*Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge*”, Uluslararası Temel İnsan Hakları Belgeleri (2001); TBMM Yayınları, Ankara, s.209-213.
- 1992 tarihli “*Bölgesel Diller ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı*”, <http://www.yerelnet.org.tr/uluslararası/avrupakonseyanlasma6.php>, (07.03.2002).
- 1995 tarihli “*Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme*”, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?> , (24. 08. 2002).

Anayasalar

- 1876 tarihli “*Kanun-i Esasi*”, <http://www.belgenet.com/arsiv/anayasa/1876.html> (19. 11. 2001).
- 1924 *Türkiye Anayasası*, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa24.htm> , (19. 11. 2001). *Konstitutsiya Soyuz Sovetskih Sotsiyalistiçeskih Respublik 1936 g.*, *Konstitutsiya Obşçenarodnogo Gosudarstva; İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, Moskva*, s.226-244.
- Konstitutsiya Gruzinskoy Sovetskoy Sotsiyalistiçesкой Respubliki 1938 g.* (1966), y.y.,Tbilisi.
- Konstitutsiya Acarskoy Sovetskoy Sotsiyalistiçesкой Respubliki 1938 g.* (1967), y.y., Batumi.
- 1977 tarihli “*Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası*”, GÜRBÜZ, Yaşar (1981), *Anayasalar; Filiz Kitabevi, İstanbul*, s.188-230.
- 1961 *Türkiye Anayasası*, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa61.htm> , (19. 11. 2001). *Konstitutsiya Gruzinskoy Sovetskoy Sotsiyalistiçesкой Respubliki 1978 g.* (1978), y.y.,Tbilisi.
- Acaris Avtonomiuri Respublikis Konstitutsiya. Miğebuliya 1978 tslis 26 Maiss* (2000), y.y.,Batumi.
- 1982 *Türkiye Anayasası. Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsı 1993 g.* (1993), *Yuridiçeskaya Literatura, Moskva*.

The Constitution of Georgia (1995), Juridical and Publishing Compay NORMA Ltd, Tbilisi.

The Constitution of Armenia (1996), Yerevan.

The Constitution of İtaly, <http://www.uni-wierzburg.de/law/it00000.html> , (20.09.2002).

The Constitution of Brazil, <http://www.uni-wierzburg.de/law/br00000.html> , (20.09.2002).

The Constitution of Hungary, <http://www.uni-wiersburg.de/law/hu00000.html> , (20.09.2002).

Kanunlar ve Kanun Hükümünde Kararnameler

Deklaratsiya Prav Narodov Rossii; SU RSFSR, 1917, № 2, 18. Madde28 Kasım 1920 tarihli “ *Misak-ı Milli*”, Misaki Milli ve Lozan Sulh Muahedenamesi; (y.t.y.), y.y., s.1.

Dekret VTSİK i SNK ot 4 Noyabrya 1920 goda “ *Ob Obrazovanii Avtonomnoy Oblasti Kalmıkskogo Naroda*”; SU RSFSR, 1920, № 87, 435. Madde.

Dekret Revkoma SSR Gruzii ot 16 İyunya 1921goda “*Ob Obrazovanii Acarskoy Avtonomnoy Sovetskoy Sotsialistiçeskoj Respubliki*,” Revolütsionniye Komiteti Acarii. Sbornik Dokumentov i Materialov (1963); Suhumskoye Knijnoye İzdatelstvo, Suhumi, s.47-49.

Dekret Vsegruzinskogo TSİK İ SNK ot 20 Aprelyä 1922 goda “*Ob Obrazovanii Avtonomnoy Oblasti Yugo- Osetii*”; Borba Trudyaşçıhsya Yugo-Osetii za Sovetskuyu Vlast. 1917-1922 g. Dokumentı i Materialı. (1960), Stalinirskoye Knijnoye İzdatelstvo, Staliniri, s.252-253.

Postanovleniye Prezidiuma VTSİK ot 10 Dekabrya 1930 goda “*Ob Obrazovanii v Sostave Dalnevostoçnogo Kraya Birobidcanskogo Rayyona*”; SU RSFSR, 1930, № 60, 302. Madde.

Sakartvelos Konstitutsiyaşı Damatebisa da Tsvlilebebis Şetanis Şesaheb, Miğebuliya 2000 tslis 20 Aprils; Sakartvelos Sakanonmdeblo Matsne , Nisan 2000, No 4.

9 Ağustos 2002 tarihli “*Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*”, <http://www.van.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2002/08/20020809.html> , (13.08.2002).

20 Eylül 2002 tarihli “*Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik*”, <http://www.belgenet.com/yasa/k771-y1.html>, (04.11.2002).

4 Ekim 2002 tarihli “*Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri ve Bunlar Üzerinde Tasarrufta Bulunmaları Hakkında Yönetmelik*”, <http://www.belgenet.com/yasa/k771-y2.html>, (06.11.2002).

Kitaplar

- ABAŞİDZE, A. H. (1998), *Acariya: İstoriya, Diplomatiya, Mejdunarodnoye Pravo*; İzdatelstvo "Mejdunarodnie Otnoşeniya", Moskva.
- Acara Özerk Cumhuriyeti Gürcistan* (1998); y.y., Batumi.
- Acaristan Özerk Cumhuriyeti* (y. t. y.); No1, İznik Batum ve Havalisi Kültür Derneği, İznik.
- ANDREWS, Peter Alford (1992), *Türkiye'de Etnik Gruplar*; 1. Baskı, Ant Yayınları, İstanbul. Çev.: Mustafa Küpüşoğlu.
- ARSAL, Sadri Maksudi (1972), *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*; Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ARSAVA, Ayşe Füsün (1993), *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesininin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*; AÜSBFB, Ankara.
- AYTAÇ, Fethi (1994), *Merkezi İdareden Mahalli İdarelere Devredilecek Hizmetler*; Mahalli İdareler Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Ankara.
- BAKRADZE, D. Z. (1878), *Arheolojiçeskoye Puteşestviye po Gurii i Acare*; SPB.
- BALİBAR, Etienne/WALLERSTEİN, Immanuel (1993), *Irk Ulus Sınıf*; Metis Yayınları, İstanbul, Çev.:Nazlı Ökten).
- BİLGE, A. Suat (1992) *Güç Komşuluk: Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1920-1964)*; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Bratskoye Sotrudniçestvo Narodov SSSR* (1964); Sbornik Dokumentov i Materialov, "Mısl" , Moskva.
- BROMLEY, Yu. V. (1973), *Etnos i Etnografiya*; İzdatelstvo " Nauka", Moskva.
- ÇAVLEYİŞVİLİ, M. (1966), *Borba Partiyonoy Organizatsii Acarii za Ukrepleniye Sovetskoy Vlasti (1920-1930)*; Doktora Tezi, y. y., Rostov- na-Donu.
- ÇAVLEYİŞVİLİ, M. (1973), *Deyatelnost Partiyonoy Organizatsii Acarii po Sozdaniyu Organov Gosudarstvennoy Vlasti*; Batumskoye Knijnoye İzdatelstvo, Batumi.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz(1999), *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları*; BilimYayınları, İstanbul.
- ÇEBOKSAROV, N. N./ÇEBOKSAROVA, İ. A. (1971), *Narodı Rası Kulturu*; Nauka, Moskva.
- ÇİLOĞLU Fahrettin (1993), *Gürcülerin Tarihi*; Ant Yayınları, İstanbul.
- DONELLY, Jack (1995), *Teoride ve Uygulamada Özgürlükler Hukuku Evrensel İnsan Hakları*; Yetkin Yayınları, Ankara. Çev.: Mustafa Erdoğan - Levent Korkut.
- ERKAN, Süleyman (1996), *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878 – 1908)*; KTÜ Yayınları, Trabzon.

- ERÖZDEN, Ozan (1997), *Ulus-Devlet*; Dost Kitabevi, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal (1992), *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*; Ağaç Yayınları, İstanbul.
- Etniçkiye Protsessı v Sovremennom Mire* (1987); İzdatelstvo "Nauka", Moskva.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih (1997), *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*; Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1960), *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*; Serdengeçti Yayınları, Ankara.
- GÖKALP, Ziya (1952), *Türkçülüğün Esasları*; Varlık Yayınları, İstanbul.
- GUİBERBAU, Montserrat (1997), *Milliyetçilikler*; Sarmal Yayınevi, İstanbul. Çev.: Neşe Nur Domaniç.
- GÜRÜN, Kamuran (1991), *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- HAÇAPURİDZE, G.V. (1956), *Borba Gruzinskogo Naroda za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti*; y.y., Moskva.
- HANNUM, Hurst (1990), *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*; University of Pennsylvania Press Philadelphia.
- HEYFETS, A.N. (1969), *Sovetskaya Diplomatiya i Narodı Vostoka (1921 – 1927)*; "Nauka", Moskva.
- İOSSELİANİ, P. (1848), *Različniye Naimenovaniya Gruzın*; y. y., Sankt-Peterburg.
- İstoriya Gruzii (S Drevnişih Vremön Do Naçala XIX Veka)*; (1946), Çast 1., y.y., Tbilisi.
- İtogi Vsesoyuznoy Perepisi Naseleniya 1970 Goda (1973)*; T. 4, İzdatelstvo "Statistika", Moskva.
- KARABEKİR, Kazım (1988), *İstiklal Harbimiz*; Cilt 1, Merk Yayıncılık A. Ş., İstanbul.
- KAZIMOĞLU, Samir (1997), *Türk Toplulukları Edebiyatı*; Cilt 2, Ecdad Yayınevi, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen (1992), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*; Cem Yayınevi, İstanbul.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1993), *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*; TTK Basımevi, Ankara.
- KORKMASOVA, K. D. (1967), *Suverenitet Narodnostey SSSR*, Rostov – na – Donu.
- KURAT, Akdes Nimet (1990), *Türkiye ve Rusya*; MEB Yayınları, Ankara.
- KURAT, Akdes Nimet (1992), *Türk Kavimleri ve Devletleri*; Murat Kitabevi Yayınları, Ankara.

- LEPÖŞKİN A. İ./KİM A. İ.(1962), *Kurs Sovetskogo Gosudarstvennogo Prava*; T.II, Yurizdat, Moskva.
- LİOZEN, E. (1905), *Bereg Russkogo Lazistana*; y.y., Tiflis.
- MARX, Karl/ENGELS, Fridrih (1998), *Komünist Parti Manifestosu*; Sol Yayınları, Ankara.
- NADAROĞLU, Halil (1989), *Mahalli İdareler*; 4. Baskı, Bete Basım-Yayın – Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- NALBANT, Atilla (1997), *Üniter Devlet*; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Narodi Kavkaza* (1962); T.II, İzdatelstvo AN SSSR, Moskva.
- OKUTAN, Çağatay (2000), *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları(1923-1946)*; *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul.
- ÖNDER, Ali Tayyar (1999), *Türkiye'nin Etnik Yapısı*; 3. Baskı, Zirve Ofset Ltd.Şti, Ankara.
- ÖZÇELİK, Selçuk (1966), *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*; Cilt 1, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- ÖZTAN, Bilge (2002), *Medeni Hukukun Temel Kavramları*; 8.Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1994), *Büyük Osmanlı Tarihi*; Cilt 1, Ötükün Neşriyat A. Ş., İstanbul.
- PODYAÇİH, P. G. (1961), *Naseleniye SSSR*; İzdatelstvo "Statistika", Moskva
- PAZARCI, Hüseyin (1996), *Uluslararası Hukuk Dersleri*; 2.Kitap, 4.Baskı, Turhan Kitabevi , Ankara.
- Revolütsionnoye Dvijenije v Rossii v Maye – İyune 1917g. İyunskaya Demonstratsiya. Dokumenti i Faktı* (1959), AN SSSR, Moskva.
- Rusya Federasyonu 'nda ve Transkafkasya 'da Etnik Çatışmalar* (1998); 1. Baskı, Sinatle Yayınları, İstanbul. Hazırlayan: Fahrettin Çiloğlu.
- SMİTH, Anthony D. (1995), *Milli Kimlik*; İletişim Yayınları, İstanbul. Çev.: Bahadır Sina Şener.
- Sovetskiy Narod kak Novaya İstoriçeskaya Obşçnost Lüdey* (1975); İzdatelstvo "Nauka", Moskva.
- TANÖR, Bülent (1995),*Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri(1789-1980)*; 2.Baskı,DerYayınları, Ankara.
- TANSEL, Selâhaddin (1977), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*; Cilt 1, M.E. Basımevi, Ankara.
- TANSEL, Selâhaddin (1978), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt 2 ; M. E. Basımevi, Ankara.
- TOGAN,A. Z. Velidi (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Cilt 1, 3. Baskı;Enderun Kitabevi, İstanbul.

- TÜRKDOĞAN,Orhan (1995), *Niçin Milletleşme?* Türk Dünyası Araştırma Vak-fı, İstanbul.
- UYGUN, Oktay (1996), *Federal Devlet*; Çınar Yayınları, İstanbul.
- ÜSTEL, Füsun (1999), *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Birinci Baskı; Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya 1926 Goda (1929), T. XIV, ZSFSR (Gruziya), y. y., Moskva.
- YENİKEYEVA, Z. G. (1964), *Avtonomnaya Respublika*; “Yuridiçeskaya Literatura”, Moskva.
- YILDIRIM, Selahattin (1993), *Yerel Yönetim ve Demokrasi*; Kent Basımevi, İstanbul.
- ZEYREK, Yunus (1999), *Gürcistan Acaristan ve Türkiye*, Türk Ocakları Trab-zon Şubesi.

Makaleler

- "*Acarlar (Acaralar)*", (1968), Türk Ansiklopedisi; Cilt1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 93.
- ALPKAYA, Gökçen (1992), “Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Azınlıklara İlişkin Bazı Gelişmeler”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 14, s. 147 – 176.
- ARSAVA, Ayşe Füsun (1992), "*Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler*", AÜSBF Dergisi: Bedri Gürsoy'a Armağan, Cilt 47, Sayı 3-4, s.13-20.
- BALA, Mirza (1945), "*Gürcistan*," İslam Ansiklopedisi, Cilt 4; MEB Evi, İstanbul, s. 837-845.
- BERİDZE, İya. "*Aslan Abaşidze-Çlen Akademii "Elita"*", Acariya Gazetesi, 18 Eylül 1999, s.1.
- ÇHATARAŞVİLİ K./CİCEİŞVİLİ M./SURGULADZE A. (1981), *Acariya: Obşçıye Svedeniya, Prıroda, Naseleniye, İstoriçeskiy Oçerk*, Gruzinskaya Sovetskaya Entsiklopediya; Tbilisi, s. 338-344.
- GÜMÜŞ, Nebi (1999), "*Osmanlıların Gürcistan'ı Fethi ve İslamlaşma Hareket-leri (XVI. YY.)*", Osmanlı, Cilt1; Balkan Ciltevi, Ankara, s. 326-335.
- HALVAŞI, P(1996), "*Bana mı Öğretiyorlar Acaralılar'ın Kim Olduğunu?*," Çvneburı, Sayı:19-2, s.3-5.
- "*İberiya Özkan ile Gürcü Müziği Üzerine Söyleşi*" (1997), Çvneburı, Sayı 25, s. 21-22.
- İLHAN, Suat (1990), "*Bir Kültür Unsurumuz: Atatürkçülük*", Milli Kültür Un-surlarımız Üzerine Genel Görüşler, Sayı 46; Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara , s.13-15.

- İSTOMİN, Kiril, *Kolva Volost and Kolva Ethnographic Group as an Example of Transition Nomadic to Settled Way of Life*.
<http://www.erm.ee/pro/pro8/istomin.html> , (28.09.2001).
- KALAŞNİKOV, V. (1997), "*Natsionalnie Menşinstva*" Natsionalniye Otnoşeniya; Moskva, s.112-113.
- KOMAHİDZE, N. (1997), "*Yakın Geçmişte Gürcistan -Türkiye İlişkileri*", Mamuli, Sayı 3, s.13-16.
- KUNTSURAŞVİLİ S./KOMAHİDZE D. (1981), "*Acariya: Narodnoye Hozyaystvo, Mediko- Sanitarnoye Sostoyaniye, Narodnoye Obrazovaniye, Nauka i Nauçniye Uçrejdeniya, Arhitektura i İzobrazitelnoye İskusstvo*", Gruzinskaya Sovetskaya Entsiklopediya, Tbilisi, s.144-149.
- KUROPYATNİK, A. İ. (1999), "Etnografiçeskaya Gruppa", Natsii i Etnosı v Sovremennom Mire (Slovar Spravoçnik); Petropolis, Sankt-Peterburg, s. 100.
- KUZELA, K., *Ukrainian Tribal Divisions and Ethnographic Groups*, <http://home.swipnet.se/roland/ukrainiantribers.htm> , (28.09.2001).
- LENİN V. İ. (1960), "*Sotsializm i Religiya*," Polnoye Sobraniye Soçineniy, T.12, 5 İzdaniye, Gospolitizdat, Moskva, s. 142 -147
- LENİN, V.İ. (1962), "*Revolütsionny Proletariat i Pravo Natsiy na Samoopedeleniye*", Polnoye Sobraniye Soçineniy, T.27, 5 İzdaniye, Gospolitizdat, Moskva, s. 61 –68.
- MAHARADZE, F. , "*Privet Svobodnoy Acarii*," İzvestiya Gazetesi, 6 Haziran 1921, s.2
- OETER, Stefan (1994), "*The Right of Self-Determination in Transition*," Law and State; Vol.49-50, s.147-176).
- ROGAÇOV/ SVERDLİN, P. M., M. A. (1966), "*O Ponyatii Natsiya*", Voprosı İstorii, No:1, s. 45-51.
- SEMYONOV, P. S. (1961), "*Programma KPSS o Razvitii Sovetskih Natsionalno-Gosudarstvennih Otnoşeniy*", Sovetskoye Gosudarstvo i Pravo, No12, s. 22-27.
- SHEFFER, Gabi, "*Middle Eastern Diasporas : Introduction and Readings*", http://www.columbia.edu/sec/dlc/ciao/olj/meria/meria797_Sheffer.html , (17.04.2001).
- ŞENGELİYA, Nodar (1999), "*Mufassal-i Defter-i Liva-i Acara-i Uliya ve Sufla (Aşağı Yukarı Acara Liva'sı Ayrıntılı Defteri)*", Çveneburi, Sayı 33, s. 17-21.
- TAYMAZ, Erol (2001), "*Diaspora ve Kimlik*", Çerkeslerin Sürgünü, 21 Mayıs 1864 (Tebliğler, Belgeler, Makaleler); Kafkas Derneği Yayınları, Ankara, s.300-308
- TATIŞVİLİ, V. İ./SITİN P. V.(1972), "*Gruzini*", Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya, Cilt7; İzd. Sovetskaya Entsiklopediya, Moskva, s. 360 -395.

Arşiv Belgeleri

TSGA Acarskoy ASSR (1887), F. R-178, Op.1, D.1, L. 42-43.

TSGA Acarskoy ASSR (1922), F. R – 2, Op.1, D.176a, L.54.

TSGA Acarskoy ASSR (1925), F. R-4, Op.1, D. 295, L. 38.

TSGA Acarskoy ASSR (1927), F. R-178, Op.1, D.45, L. 151, 171, 188.

TSGA Acarskoy ASSR (1928), F.R-4, OP.1, D.295, L.46.

TSGA Acarskoy ASSR (1928), F. R-4, OP.1, D.295, L. 29-32.

The Development of Becoming The Subjects of The Right of Political Autonomy of Adzharians and Turkey's Influence on It

Assoc. Prof. Dr. Fahrettin MURTAZAOĞLU*

Abstract: The aim of this article is to indicate that ethnographic groups like nations and minorities, in some extraordinary situations, could be the subjects of the right of political autonomy as in the example of the Adzharians. In this context, firstly, the origins of Adzharians, their separation from Georgians and becoming a national minority and acceptance of Islam and Turkish Culture by them after Ottoman conquest of Adzharistan, are examined. The Adzharians, as a result of The Treaty of Berlin (1878), ones more had to unite with the Georgians. In the composition of this nation, the Adzharians were considered as an ethnographic group since they have the same religion and the culture with Turks. Secondly, a special attention is given to the Turkey's effort for the recognition of the right of political autonomy to the people of Adzharistan in international (Moscow and Kars Agreements) and in Georgian law. The aim of the political autonomy was to protect the Adzharians' religious and cultural values which they accepted during the Ottoman administration. The events which brought the right of political autonomy are also explained in this section. Although the religious and cultural rights of the people of Adzharistan were taken their places in the 1938 and 1978 Constitutions of the Adzharian Autonomous Republic, these rights were violated during the Soviet Administration. However, after 1991, their rights were guaranteed.

Key words: Nation, minorities, ethnographic group, Adzharians, subject of the right, collective and individual rights, the right of political autonomy

---

*Black Sea Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences / TRABZON

Становление Аджарцев Субъектом Права на Политическую Автономию и Влияние Турции на Этот Процесс

Фахреттин МУРТАЗАОГЛУ, k.n., do|ent*

Резюме: Основная цель настоящей статьи – показать на примере аджарского народа, что *narwdu s* нациwми и меньшинствами в некоторых особых случаях субъектами права на политическую автономию могут быть и этнографические группы. В *svwzi s +tim polojeniem* в статье исследуются *sledui* 'ie вопросы: этнические корни аджарцев, составляющие коренное население Аджарской Автономной Республики в составе Грузии; освоение ими в период нахождения их в составе Османской Империи (1479-1878) турецкой культуры, турецкого языка и исламской религии; воссоединение их в 1878 году по Берлинскому договору с грузинским народом и приобретение ими в силу наличия у них в быту турецкой культуры и исламской религии признаков этнографической группы; признание за ними благодаря усилиям Турции права на политическую автономию как в международном праве (Московском и Карском договорах), так и в законодательстве Грузии; образование в результате реализации этого права Аджарской Автономной Республики в составе Грузии. В статье уделено внимание и вопросам закрепления предусмотренных в Московском и Карском договорах культурных и религиозных прав аджарского народа в конституциях Аджарской Автономной Республики 1938 и 1978 года; нарушения этих прав в период существования СССР и взятия их под гарантию после *raspada* этого государства в 1991 году.

Ключевые слова: нация, меньшинство, этнографическая группа, аджарцы, субъект права, *kollektivn#e i ndividual#n#e* права, право на политическую автономию.

---

* Черноморский Технический Университет Факультет Экономических и
Управленческих Наук/ TRABZON